

Pandemi ve Küresel Hegemonya: Rol Teorisi Düzleminde Çin Sağlık Diplomasisi'nin Rolü ^{1 2}

İsmail E. AYDIN ³

Başvuru Tarihi: 06.03.2024

Kabul Tarihi: 16.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışma, Rol Teorisi çerçevesinde Çin'in pandemide üstlendiği roller ile "devrimci lider" rol tipolojisi bağlamında hegemonya adayı olarak tarih sahnesine çıkmış mıdır sorusunu cevaplamayı amaçlamaktadır. Nihai olarak, Çin'in küresel ölçekte ortaya koyduğu irade etrafında şekillenen, 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın ilk 20 yılının hegemonu olan ABD ile kurulan ilişkiler ve liderlik mücadelesi çerçevesinde, Çin'in üstlendiği rolün maske, sağlık ekipmanları ve son olarak aşılardan vuku bulan ve literatürde 'sağlık diplomasisi' ya da 'aşı diplomasisi' olarak tartışılan kavramların analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Öncelikle Rol Teorisi ve Sağlık Diplomasisi literatürü ile ilgili kısa bir giriş yapılacak, akabinde merkezinde Çin'in uygulamaları olacak şekilde 'sağlık diplomasisi' tartışmaları anlaşılmasına çalışılacaktır. Ardından, tek kutuplu dünyanın hegemonu olan ABD'nin pandemiyle ortaya çıkan siyasal atmosferdeki durumu ele alınarak, ampirik veriler ve literatür ışığında pandeminin küreselleşmenin ikinci evresini getirme ve hegemonu değiştirme potansiyeline dair tartışmalar ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Çalışma metodolojik olarak nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Aşı Diplomasisi, Covid-19, Pandemi, Küresel Hegemonya, Rol Teorisi

Atf: Aydın, İ. E. (2024). Pandemi ve küresel hegemonya: Rol teorisi düzleminde Çin Sağlık Diplomasisi'nin rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1377-1404.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma, "Çin Kamu Diplomasisi: Yumuşak Gücün Keskinliği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiş olup danışman hocamın isminin yazar olarak bulunmasından feragat ettiğini bildiririm.

³ Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, ismaileaydin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9747-332X

Pandemic and Global Hegemony: The Role of Chinese Health Diplomacy in Role Theory

İsmail E. AYDIN ⁴

Submitted by: 06.03.2024

Accepted by: 16.09.2024

Article Type: Research Article

Abstract

This study aims to answer the question of whether China has appeared on the stage of history as a candidate for hegemony in the context of the role typology of "revolutionary leader" with the roles it has assumed in the pandemic within the framework of Role Theory. Finally, within the framework of the relations and leadership struggle with the US, the hegemon of the 20th century and the first 20 years of the 21st century, which is shaped around China's will on a global scale, it is aimed to analyse the concepts discussed in the literature as 'health diplomacy' or 'vaccine diplomacy', which occur through masks, health equipment and finally vaccines. Firstly, a brief introduction to Role Theory and Health Diplomacy literature will be made, and then the 'health diplomacy' debates will be tried to be understood with China's practices at the centre. Then, the situation of the USA, the hegemon of the unipolar world, in the political atmosphere that emerged with the pandemic, will be discussed, and in the light of empirical data and literature, discussions on the potential of the pandemic to bring the second phase of globalisation and change the hegemon will be tried to be put forward. The study is methodologically designed as a qualitative research and document analysis method is used in the study.

Keywords: China, Vaccine Diplomacy, Covid-19, Pandemic, Global Hegemony, Role Theory

⁴ Bandırma On Yedi Eylül University, Institute of Social Science, International Relations, PhD Student, ismaileaydin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9747-332X

Giriş

Bu çalışma, 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi sürecinde Çin'in sağlık diplomasisi çerçevesinde üstlendiği rolün, Çin'in tarih sahnesine küresel hegemonik güç olarak çıkışı anlamına gelip gelmediğini anlamayı amaçlamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında tek kutuplu olarak anılan dünya düzenine, büyük güçler mücadelesinin tekrar dönüp dönmediğini ve bu noktada hangi gücün nasıl pozisyon aldığını cevaplamaya çalışacak olan bu çalışma, küresel hegemonik güç sisteminin geleceğine dair ortaya konan görüşler ışığında yeni oluşan dünya düzenini analiz etmeye çalışacaktır. Çalışmanın Rol Teorisini kullanma nedeni, teorinin tanımladığı rollerin ve rol tipolojilerinin analitik bir zemin sunarak Çin'in eyleme döktüğü pandemi dönemi diplomatik girişimlerinin küresel hegemon gibi davranıp davranmadığına dair analiz için yeni bir girişimde bulunmaya yapacağı katkıdır. Literatürde Rol Teorisi üzerinden Çin'in özellikle 2020 ve sonrası diplomatik faaliyetlerini ve küresel siyasette artan rolünü tartışan çalışma bulunmamaktadır. Bu yönüyle bu çalışma, literatüre orijinal bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Rol Teorisi literatürü ve Sağlık Diplomasisi ile ilgili literatürde yer alan bazı görüşler aktarılacak ve akabinde Çin'in pandemi süresi boyunca yürüttüğü diplomatik faaliyetler aktarılacaktır. İkinci bölümde ise, pandeminin küresel hegemonyayı nasıl şekillendirdiği ve yeni durumun küresel hegemonya mücadelesi açısından nasıl okunması gerektiği anlaşılmasına çalışılacaktır. Üçüncü bölümünde ise, bu tartışmalar ışığında Çin'in hegemonya mücadelesinin küresel sistemi dönüştürme potansiyeli anlaşılmasına çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise, tüm bu veriler ışığında pandeminin küresel güç mücadelesi anlamında nasıl bir resim çizdiği ortaya koyulmaya çalışılacak ve Çin'in üstlendiği rol ile tarih sahnesine küresel hegemon iddiasıyla çıkışının başlangıcı mı olduğu değerlendirilecektir. Çalışma metodolojik olarak nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ana kaynak olarak literatürde yer alan tartışmaların yanı sıra, konu ile ilgili önde gelen basın yayın kuruluşu yorumlarından, uluslararası yayınları ve haberleri içeren ampirik verilerden faydalanmış, ABD-Çin arasında süregiden ve tüm dünyayı etkisi altına alan hegemonya savaşının bir yönüne ışık tutmayı amaçlamıştır.

Kavramsal ve Kuramsal Zemin

Pandemi ile beraber, dünyadaki bütün ülkelerin sağlık sistemlerindeki problemler gün yüzüne çıkarken, pandeminin etkilerinden bir an önce kurtulma mücadelesi devletleri genel itibariyle kendi içine kapatmış ve devletler kendi içlerindeki sağlık sorunlarına odaklanmıştır. Ortaya çıkan bu durum, küresel liderlik düzleminde bir boşluk oluşturmuştur. Buradaki boşluğu doldurma yarışı ise, koruyucu maskeler ve sağlık ekipmanları ile başlamış, Covid-19 aşılı ile kıyasıya devam etmiştir. Bu başlıkta, önce rol teorisi ve sağlık diplomasisi ile ilgili literatürde yer alan bazı görüşler aktarılacaktır. Akabinde pandemide Çin'in ne gibi diplomatik faaliyetlerde bulunduğu aktarılacaktır.

Sağlık Diplomasisi

Genel anlamıyla literatürde 'sağlık diplomasisi' olarak tanımlanan kavram, pandemi özelinde 'maske diplomasisi' ve 'aşı diplomasisi' olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aynı konuyu ifade eden farklı enstrümanlar olması sebebiyle kısaca 'sağlık diplomasisi' tanımlanmaya çalışılacaktır.

Literatürde sağlık diplomasisi olarak ifade edilen kavram, uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi anlamında yürütülen siyasi bir faaliyet olarak sağlığın kullanılmasını ifade etmektedir (Chattu ve Knight, 2019). Fazal'a göre sağlık diplomasisi, sağlığı teşvik eden ya da sağlık dışı amaçlara ulaşmak için sağlığı kullanan uluslararası yardım veya iş birliğidir (Fazal, 2020, s. 78). Sağlık konusunda küresel politika oluşturmak için oluşturulan çok düzeyli ve çok aktörlü müzakere süreçlerini ifade eden 'küresel sağlık diplomasisi'nden (Alcazar, Drager, Kickbusch, Novotny ve Silberschmidt, 2007) farklı olarak 'sağlık diplomasisi'nin amacı ulusal hedeflerle ilgili olabilmektedir. Bu bağlamda, literatürde ABD'nin daha önceki sağlık krizlerinde yaptığı şeyin de sağlık diplomasisinin bir çeşidi olarak, sağlığı 'kalpleri ve zihinleri

kazanmanın' bir yolu olarak kullandığına dair görüşler mevcuttur (Vanderwagen, 2006). Fazal'a göre, küresel sağlık kuruluşlarından ziyade bölgesel ya da ikili sağlık diplomasisine yönelim, ikincisinin daha etkili görülebileceği ve yine ikincisinin devletlerin uzun vadeli politik çıkarları adına stratejik kazanım olarak görebilecekleri tezinden hareketle, vericinin çıkarlarının alıcıdan daha fazla fayda sağlayabilmesinde yatmaktadır (Fazal, 2020, s. 91).

Çin'in faaliyetlerini dayandırdığı küresel kamu yararı kavramına bakılacak olursa, bu konu Çin'in faaliyetlerini uluslararası sorumluluk bakış açısından analiz eden çalışmalarda da görülmektedir. Örneğin, bir çalışmada ifade edildiği gibi, uluslararası toplumun meselelerinde aktif yer alan ve sorunlara çözüm arayan devletler olarak addedilen "statüko devlet" olma sürecini geçirmiş Çin, küresel meselelere dahil olma mücadelesinin kamu yararı perspektifinden okunması gerektiği çünkü Çin'in tanınırlığını pozitif çevirmeye yönelik faaliyetlerde bulunduğunu iddia etmektedir (Qin 2003, s. 12). Başka bir çalışma ise, sağlık diplomasisi faaliyetlerini genel anlayış itibarıyla kamu yararına yapılan faaliyetler olarak sınıflandırmak gerektiğini vurgulamaktadır (Cinman ve Kahraman, 2019, s. 68).

Rol Teorisi

Algı ve davranışlar düzleminde etkileşim anlamını doğuran ve bu yönüyle toplumsal kimlikleri ve hareketleri ayrıca kimlik siyasetini analiz etmede kullanılan Rol Kuramı, ilk olarak sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji alanlarının konusu olmuş ve geliştirilmiştir (Alizadeh, 2021, s. 106). Akabinde kuramın uluslararası ilişkiler literatürüne uyarlanmasında öncül çalışma olarak Rosenau'nun eseri başlangıç olarak kabul edilmektedir. Rosenau, ülkelerin büyüklükleri, politik modelleri ve ekonomik gelişmişlik seviyelerini baz alarak 8 ana ülke tipolojisini değerlendirdiği çalışmasında, rasyonel karar alma yaklaşımına karşı çıkarak devletlerin türlerine göre belirledikleri roller temelinde dış politikalarını kurguladıklarını ve eyleme döktüklerini iddia eder (Rosenau, 1966). Bu yaklaşımın akabinde kuramın geliştirilmesinde önemli bir yeri olan Holsti, devletlerin materyal, coğrafi, tarihsel ve sosyolojik dinamikler temelinde kendilerine belirledikleri roller üzerine bina edilen akılcı dış politika yaklaşımları geliştirdiklerini öne sürer (Halistoprak, 2019, s. 285). Buradaki temel husus, belirlenen rol ile çelişmeyen akılcı yaklaşımlardır ki, buradaki rasyonellik role göre değişkenlik gösterebilen dinamik bir yaklaşıma işaret eder (Ak, 2019, s. 229). Dış çevreden gelen rol reçeteleri çerçevesinde uygulanan rol performansları devletlerin değişen koşullar altında belirledikleri karar ve eylemleri kapsamaktadır (Holsti, 1970, s. 240).

Holsti teori literatüründe köşe taşı olan çalışmasında bu karar ve eylemleri oluşturan ulusal rolleri dokuz ana tipteki ayırır. Bunlar, devrimci lider-empyralist, blok lideri, dengeleyici, blok üyesi (müttefik), arabulucu, bağlantısız, tampon, izole olan ve koruyucu tipleridir (Holsti, 1970, s. 255). Holsti'nin deyimleriyle ilk sıradaki rol tipleri uluslararası faaliyetlere en yüksek derece katılımı ifade etmektedir (Holsti, 1970, s. 255). Akabinde tanımladığı on yedi ulusal rol anlayışı teorinin temeli olarak kabul edilmektedir (Holsti, 1970, s. 260). Burada bu on yedi rolden bu çalışmaya ışık tutacak olan bazı rol kalıpları ön plana çıkarılacak ve bir rol tipolojisi şemsiyesi altında incelenecektir. Bu çalışma bağlamında rol teorisi literatürüne dair son önemli görüş Walker'a aittir. Walker, devletler tarafından belirlenen bir rolün sadece söz konusu ülke liderliği tarafından oluşturulmasının önemli olmadığını, bunun ötesinde bu çizilen rolün diğer dış aktörler tarafından da benimsenmesi ve algılanmasının rol inşası açısından oldukça önemli bir unsur olduğunu iddia etmektedir (Walker, 1987).

Söz konusu on yedi ulusal rol anlayışından bu çalışma kapsamına giren bazı roller kısaca tanımlanacaktır. Bunlardan birincisi olan "geliştirici" rol anlayışı, az gelişmiş ülkelere yardım etmek için özel bir görev veya yükümlülüğe işaret etmektedir (Holsti, 1970, s. 266). İkinci rol anlayışı olan "koruyucu" rol, bazı hükümetlerin diğer devletlerin kendilerini savunma sorumluluğunu ima etmektedir (Holsti, 1970, s. 271). Bu çalışmada bu rol, yeni tip savunma anlayışına dahil olan pandemiye karşı savunmayı içermektedir. Üçüncü rol olarak "örnek" rol anlayışı ise, belirli iç politikalar izleyerek uluslararası sistemde prestij ve nüfuz kazanmanın

önemini vurgulamaktadır (Holsti, 1970, s. 269). Son olarak, “iç kalkınma” rol anlayışı, uluslararası sistem içinde bir işlevden ziyade hükümetin çabalarının çoğunun iç kalkınma sorunlarına yönelik olması gerektiği vurgulanmaktadır (Holsti, 1970, s. 269). Bu çalışmada yer almasının sebebi, yeni tip savunma mekanizmalarını tesis edebilecek bir iç kalkınma gerçekleştirdiği vurgusuna sahip Çin’in, bu rolü aynı zamanda uluslararası imajı açısından kullanmasıdır.

Son olarak bu çalışma, Robert Keohane tarafından uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırılmış olan hegemonya kavramını genel olarak bir aktörün ulusal rolü ve belirli bir uluslararası sistemi (Mowle ve Sacko, 2007) ifade etmek için kullanılacaktır. Hegemon, en yalın haliyle en fazla güç sahibi aktörü ifade eder. Bu güç kendini iki şekilde gösterir; doğrudan ve dolaylı güç (sert ve yumuşak). İlki zorlayıcı güç kullanımı ve tahakküm, ikincisi ise “hegemonun etkisi ve liderliğine” odaklanan yumuşak güç olarak anlaşılabilir (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017, s. 17).

Pandemide Çin’in Diplomatik Faaliyetleri

Bu kavramsal ve kuramsal zemin üzerinden Çin’in pandemi dönemi sağlık diplomasisi faaliyetleri ve bu eylemleri sırasında üstlendiği roller ile hangi rol tipolojisinin hedeflendiği analiz edilecektir. Bu başlıkta, ampirik verilere dayanarak Çin’in pandemi boyunca hangi rolleri üstlendiği vurgulanmaya çalışılacaktır. Çin’in pandemi dönemi sağlık diplomasisinin hegemonya mücadelesi seviyesinde tartışılacak kadar etkin olmasının sebebini anlamak için pandemi öncesinde kendini nasıl hazırladığını da kısaca incelemek yerinde olacaktır.

Çin, sağlık alanındaki uluslararası girişimlerine çok önce, 1963 yılında, ilk sağlık ekibini Cezayir’e göndererek başlamıştır (Jing, Peilong ve Yan, 2011). Goldzien’e göre Çin, Hu Jintao döneminde ortaya atılan ‘uyumlu toplum’ sloganıyla sağlık diplomasisinin temellerini atmış ve gerek SARS, gerek 2009 H1N1 salgını ve gerekse 2013 kuş gribi salgını (h7n9) sırasındaki kontrol ve kendisini yardımsever bir ülke olarak etiketleme çabalarıyla bu tür bir konuya bir nevi hazırlıklı yakalanmıştır (Goldizen, 2016). 2016 yılında Xi’nin açıkladığı ‘Çin sağlık vizyonu 2030’ politikası (Liu, Shao ve Tan, 2017) ve 2017 Ocak ayında DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) ile imzalanan ‘Sağlık İpek Yolu’ (HSR) mutabakat zaptı (Lancaster, Rapp-Hooper ve Rubin, 2020) ile olası küresel sağlık sorunlarıyla ilgili altyapısını geliştirme yolunda ilerleyen Çin, Covid-19 pandemisinin patlak vermesiyle kendisini sorumlu bir küresel sağlık lideri olarak lanse edip, küresel hegemonya rekabeti düzleminde ilerleme sağlamaya çalışmıştır (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 323). Bu gelişmeler, Çin’in küresel bakış açısıyla yeni güvenlik konseptine uygun olarak Holsti’nin sınıflandırdığı geliştirici, koruyucu, iç kalkınma ve örnek rollerini üstlendiğini göstermektedir.

Özellikle 2006 yılında Afrika politikasının gelişmesiyle, bölgenin en hayati ihtiyacı olan sağlık konusundaki yardımlarla sağlık alanındaki diplomatik girişimler yoğunluk kazanmıştır (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 323). Bu doğrultuda, 2010 yılı sonuna gelindiğinde Çin, 48 Afrika ülkesine 1.700 sağlık çalışanı göndermiş bulunmaktaydı (Knowledge Wharton, 22 Kasım 2011). Sağlık konusundaki bu girişimlerin etkisiyle, bazı araştırmalara göre Afrika’da, ABD ve Çin’in neredeyse eşit jeopolitik etkiye sahip oldukları gözlemlenmektedir (Simmons, 2014).

Özellikle SARS salgını sırasında, DSÖ’nün seyahat yasaklarına dair yayınladığı tavsiyelerle kurumun gücünü keşfeden Çin’in, DSÖ ve benzeri küresel yönetim organlarına daha aktif bir şekilde katılmasına ve bunların siyasi önemini fark etmesine neden olmuştur (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 324). SARS salgını ile birlikte yaşanan kriz ve deneyimin, Çin’in küresel anlamda sağlık diplomasisi anlayışı için bir dönüm noktası olduğu ifade edilmektedir (Chan, Chen ve Xu, 2012). Akabinde gerçekleşen H1N1 salgını, değerlendirme yapmak için kısa sürmüş olsa da Çin, salgının merkez üssü Meksika’ya hızlı bir şekilde yaptığı yardımlarla girişimde bulunmuştur (Reuters, 1 Mayıs 2009). Aslında Çin’in gerek Afrika’ya ve gerekse dünyanın diğer bölgelerine

yaptığı sağlık yardımlarını bu farkındalıklar, altyapı ve vizyon üzerinden okumak ve çok önceden ABD'nin tekelinde görünen 'yüksek profilli bir insani yardım sağlayıcısı' imajını ele geçirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum sağlık konusunda verilen önceki tepkilerle karşılaştırıldığında çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, SARS salgını sırasında ABD, Çinli sağlık otoriteleri ile 2010'lara kadar süreden uzun süreli iş birlikleri gerçekleştirmiştir (Bouey, 2019). Aynı şekilde, 2014 yılındaki Ebola salgınında, Barack Obama ve Xi Jinping salgın konusunda iş birliği yapacaklarına dair bir açıklama yayınlamışlardır (Fazal, 2020, s. 87). Bu gibi örnekler ABD'nin Çin'in küresel aktivite seviyesinden duyduğu endişeyi daha açık hale getiren örneklerdir. Bu durumu en üst düzeye taşıyan Covid-19 pandemisinde, en kritik koz olarak ön plana çıkan aşı diplomasisi faaliyetleri çalışmanın ampirik yönünün ana omurgası olacaktır.

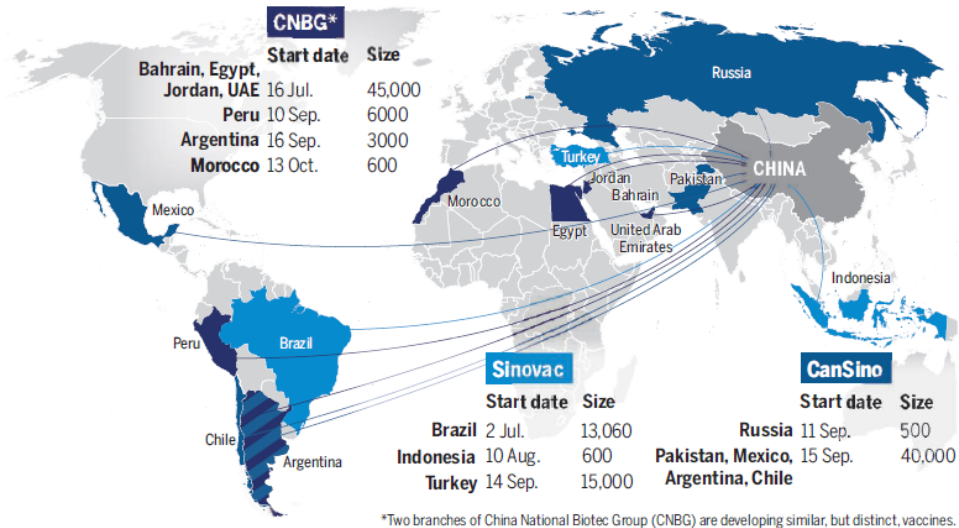
Başrolde Yeni Bir Güç: Çin Aşı Diplomasisi

Süreç, DSÖ'nün aşılananların %51'inde semptomatik hastalıkların ve %100'ünde hastaneye yatışların önlendiğini paylaştığı Çin'in Sinovac aşısına 2021 Haziran başı itibariyle acil kullanım onayı verildiğini açıklamasıyla resmîyet kazanmıştır (NTV, 1 Haziran 2021). Ancak Çin, bu gelişmenin çok öncesinde küresel bir tedarik ağı kurarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine aşı yardımları yapmaya başlamıştır. Çin'in aşı diplomasisi ağının küreselliğine dair örnekler bu olguyu ortaya koymaktadır.

Evvla Çin, Faz 3 denemeleri için çeşitli ülkelerle iş birliği yaparak hem aşılarnın yaygınlaşmasını sağlamaya çalışmış hem de güvenilirlik anlamında kullandığı aşı teknolojisini ön plana çıkartmaya çalışarak aşılarnın etkinliğini çok uluslu olacak şekilde test etme imkânı elde etmiştir (Cohen, 2020, s. 1264). Şekil 1'de (Cohen, 2020, s. 1264) görüldüğü gibi Çin, aşılarnın denemeleri için Güney Amerika'dan, Afrika, Avrupa ve Güneydoğu Asya'ya kadar 14 ülkeyle iş birliği yaparak, hem aşı girişimlerinin ilk solugunu başlatmış ve hem de küresel etki doğuracak bir strateji izlemiştir (Cohen, 2020, s. 1264). Bu da Çin'in aşı diplomasisinin ilk aşama çalışmalarına örnek olarak gösterilmektedir (Cohen, 2020, s. 1266).

Vaccine road trip

With few COVID-19 cases at home, Chinese vaccinemakers have had to test the worth of their candidates abroad. Four are in efficacy trials in 14 countries.

Şekil 1. Çin Aşılarnın Faz 3 Denemeleri İçin Gittiği Ülkeler

Akabinde Zimbabwe’de başlayan aşılama (AllAfrica, 15 Şubat 2021) ve aynı tarihlerde Karadağ’a aşı bağı ve Batı Afrika’da ilk Çin aşısı teslimatının yapıldığı Senegal ve Sinovac’ı aşılama programının öncelikli aşısı olarak kabul eden Brezilya (Hibya Haber Ajansı, 19 Şubat 2021), Çin’in aşı diplomasisinin başlangıçtaki bazı durakları olmuştur. Yine Brezilya’ya Sinofarm tarafından Aralık 2020’de ve AstraZeneca tarafından Ocak 2021’de gönderilen 50.000 doz aşının ardından Sinofarm, Çin tarafından bağışlanan 300.000 dozluk bir sevkiyatı daha gerçekleştirmiş ve iki ülke liderleri “karşılıklı destek” çağrısında bulunmuştur (ABC News, 23 Şubat 2021). Çin, Belarus’a da aşı yardımında bulunmuş ve karşılığında havaalanındaki devir teslim töreninde konuşma yapan Belarus Sağlık Bakanı Dmitry Pinevich, Çin’e şükranlarını iletmiştir (Xinhua, 21 Şubat 2021). Ayrıca iki Devlet Başkanının telefon görüşmesi akabinde, sağlanan aşı jestinin, ‘Belarus ile Çin arasındaki kapsamlı stratejik ortaklığın zorlukların testine dayanabileceğini bir kez daha kanıtladığını’ ifade etmiştir (Xinhua, 21 Şubat 2021). Buna karşılık, Çin’in Belarus Büyükelçisi Xie Xiaoyong, ilişkilerinin yüksek seviyesinin somut bir uygulaması olduğunu vurgulayarak, ‘Çin hükümetinin ve Çin halkının, hükümete ve Belarus halkına karşı dostane duygularını ifade etmek için bu yardımı sunduğunu’ (Xinhua, 21 Şubat 2021) söylemiştir.

Aynı diplomatik kazanım, Zimbabwe ile batı ambargolarından sonra kurulan yakın ilişkinin daha da pekişmesi ve Zimbabwe Başkan Yardımcısı’nın yaptığı konuşmada ‘uzun dostluk ve dayanışma bağı’ vurgulamasında da görülebilir (Bloomberg, 15 Şubat 2021). Çin’in Zimbabwe Büyükelçisi Guo Shaochun ise buna mukabil, bağış yapılan 58 ülkeden biri olduğunu vurguladığı Zimbabwe için ‘kardeşlik’ vurgusu yapmıştır (Bloomberg, 15 Şubat 2021). Aynı şekilde Zimbabwe Cumhurbaşkanı Emmerson Mnangagwa, Çin ile uzun zamandır süregelen ilişkilerin kanıtı olarak gördüğü bu yardım için minnettarlıklarını ifade etmiştir (Xinhua, 13 Şubat 2021).

ABD’nin yakın coğrafyası olan Güney Amerika’da da aşı ile ilgili önemli girişimlere imza atan Çin, Şili’de oldukça önemli bir aşı diplomasisi zaferi elde ederek, Şili Cumhurbaşkanı Sebastián Piñera’nın övgü dolu sözleriyle taltif edilmiştir (The Diplomat, 3 Mart 2021). Biontech aşılarının söz verildiği miktarda gelmemesi ve bu gibi aşılarda ultra soğuk depolama ihtiyacına nazaran standart buzdolaplarında saklanabilen Çin aşılarının hibesi, Şili gibi ülkelerde oldukça olumlu karşılanmış ve cazip bulunmuştur (The Diplomat, 3 Mart 2021). Filipinler’e bağışlanan 600.000 aşı sonrası, Güney Çin Denizi konusundaki diplomasi dostça değişmesi beklentisinin üstü kapalı bir şekilde gündeme gelmesi de, aşı konusunda Çin’in beklediği kazanımlara bir diğer örnektir (The Diplomat, 3 Mart 2021).

Nepal’de, Hindistan tarafından satılan 1 milyon doz aşidan sonra, COVAX⁵’tan 348.000 dozu Mart ayında alarak aşılama çalışmaları başlamış ancak Hindistan tarafından söz verilen ikinci parti 1 milyon doz gelmediği için çalışmalar yarıda kalmıştır (International Business Times, 30 Mart 2021). Akabinde devreye giren Çin, Çin Büyükelçisi Hou Yanqi’nin ‘Çin-Nepal dostluğuna verdiğimiz önemi gösteriyor’ diye ifade ettiği 800.000 doz Çin Sinopharm aşısı desteği ile aşılama sürecinin devam etmesi için Nepal’e destek vermiştir (International Business Times, 30 Mart 2021).

Çin Nisan 2021’de, aşılama çalışmalarına Şubat ayında AstraZeneca aşısı ile başlayan ve halihazırda 2 milyon doz Sinovac aşısı satın alan, ABD’nin yanı başındaki El Salvador’a da 150.000 doz aşı bağışlayacağını bildirmiştir (Reuters, 5 Nisan 2021). Avrupa’da da aktif bir şekilde aşı girişimlerine devam eden Çin, Mart 2021’de Sinovac’ı onaylayan Ukrayna ile 5 milyon doz aşı için anlaşma sağlamıştır (Reuters, 9 Mart 2021). Çin,

⁵ COVAX Küresel bir aktör olarak, örneğin Afrika ülkeleri gibi düşük ve orta gelirli ülkelere Covid-19 aşısı sağlamak için BM bünyesinde kurulan bir küresel yönetim organıdır.

ABD'nin aşı bağışlayacağını ilan ettiği El Salvador'a, birkaç saat sonra 1,5 milyon doz Sinovac aşısı bağışlanacağını duyurmuş ve El Salvador Cumhurbaşkanı Nayib Bukele, mesaja bir Çin bayrağı ve El Salvador bayrağı ekleyerek, Çin Büyükelçiliğinin duyurusunu retweetlemiştir (South China Morning Post, 3 Temmuz 2021).

ASEAN Genel Sekreteri Dato Lim Jock Hoi tarafından, Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerine yönelik yardımlarına dair yapılan açıklamada, sağlık yardımlarının etkisini görebiliriz (ASEAN, 21 Nisan 2020). Aynı doğrultuda Çin, İran ile ilişkilerindeki jeopolitik hamlelerinden biri olarak yorumlanabilecek bir çağrıyla ve küresel sorumlu ülke imajıyla uyumlu olarak, İran'a karşı yaptırımların kalkmamasının insani yardım faaliyetlerini aksatacağını belirtmiştir (Economic Times, 16 Mart 2020).

Pandemiyle ortaya çıkan, Avrupa'da süregiden jeopolitik savaşta, pandeminin erken aşamasında ABD Avrupalılara seyahat yasağı getirmiştir (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 325). Buna karşın Çin, sorumlu küresel güç rolüne uygun olarak görülebilecek şekilde gerek devlet düzeyinde gerekse küresel şirketleri olan Alibaba ve Huawei gibi şirketleri düzeyinde Avrupa'ya cömertçe tıbbi yardımlarda bulunmuş ve bölge ülkelerinden oldukça takdir toplamıştır (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 325). Hatta bazı yazarlara göre Çin, bu yardımlarla Avrupa'nın yarısının 'kalbini kazanmıştır' (The Diplomat, 25 Mart 2020). Tüm bu yardım kasırgasının pandeminin başrol oyuncusu olan Çin'in, Holsti'nin "geliştirici" (Holsti, 1970, s. 266) rolü ile diplomasi stratejisini inşa ettiği görülmektedir. Bir taraftan az gelişmiş ülkeleri "geliştirme rolü" oynarken, diğer taraftan gelişmiş ülkelere zor zamanda yetişen "sadık bir müttefik" olduğunu göstermeye çalışmıştır. Diğer bir yönüyle de 'geleneksel olmayan güvenlik sorunu' hüviyetindeki Covid-19'a (Chakrabarti ve Saha, 2021, s. 124) karşı diğer ülkeleri "koruyucu" (Holsti, 1970, s. 270) rolüyle hareket etmiştir.

Geliştirici rolündeki kararlılığı, Pekin'in 'Sağlık İpek Yolu' olarak tabir ettiği ve üretiminden dağıtımın her adımına kadar titizlikle yürüttüğü sürecin aksamaması için Etiyopya'nın başkentine içinde futbol sahası büyüklüğünde bir dondurucu olan tedarik ağı merkezi kuruluşunda da görülmektedir (The Wall Street Journal, 21 Şubat 2021). Bu rol bir görüşe göre Çin'e, 'küresel halk sağlığının koruyucusu olarak hareket etme kapasitesine sahip bir ulus olarak görülmenin prestiji' olarak geri dönmektedir (The Wall Street Journal, 21 Şubat 2021).

Çin geliştirici rolüne o kadar bağlı hareket etmiştir ki, 9 Şubat 2021 tarihi itibarıyla ülke içinde 40 milyon kadar aşı yapılmasına karşın, 46 milyon doz aşı ihraç etmiş ve diğer yüksek gelirli ülkeler gibi aşı milliyetçiliği yapmadığı için aşı ulaştırdığı ülkelerde takdirle karşılanmıştır (Dünya, 15 Şubat 2021). Çin'in bu stratejisi ve küresel yönetim kurumlarındaki etkisi, Hong Kong gibi çeşitli konularda Çin'i destekleyen ülke sayısındaki artışlarda görülmektedir (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 331). Çin, bazı ülkelerde olumsuz algılsa bile, siyasal sistemdeki istikrar dolayısıyla ABD'ye nazaran daha öngörülebilir bulunduğu ve büyük ekonomik gücü sebebiyle ekonomik olarak ayrılmak istenmeyen bir ülke pozisyonuna gelişi, Çin'in Covid-19 sonrası dünya düzeninde küresel bir lider olarak konumlanmasını kolaylaştırdığı yapılan yorumlar arasındadır (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 331). Bu olgu aslında Çin'in tüm oynadığı roller ve diplomasi stratejilerinin arkasında bulunan Holsti'nin "iç kalkınma" rolüne işaret etmektedir. Ancak burada Holsti'nin tanımına ilaveten (Holsti, 1970, s. 269), Çin bu rolü bütün diğer rollerin de amacı olarak bir rol model sunmak için kullanmaktadır. Yani aslında Çin, oynadığı bu rolle batı tipi liberal demokrasi harici bir sistemin başarısını vurgulamak ve alternatif olarak küresel liderliğe soyunduğunu göstermek amacını gütmektedir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde tekrar değinilecektir.

Çin, virüsün pandemi halini aldığı ilk zamanlarda dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Avrupa'da da ilk hareket eden ülke olmuş ve pek çok yardımlarda bulunmuş ve bunun karşılığında ilgili ülkelere geç de olsa gelen AB yardımlarına rağmen övülen ülke Çin olmuştur (Verma, 2020, s. 207). Çin, ilk zamanlarda 'maske diplomasisi' olarak ifade edilen bu yardımlarla ve AB'nin yardımlar konusunda yavaş davranmasıyla önemli

dostlukları pekiştirmiştir (Foreign Policy, 8 Nisan 2020). Buradan da görüldüğü üzere Çin, küresel aktör sayılabilecek bölgesel entegrasyonları dahi aşarak küresel ölçekte etki doğuracak hamleler yapmış ve belki de ilk aşamadan itibaren bilinçli olarak, ABD'nin aksine 'önce dünya' diyerek dünya liderliğine oynadığının sinyallerini vermiştir. Ayrıca ABD ve AB ise, hegemon olarak görüldükleri muhtaç ülkelere gecikmiş yardımlarını ulaştırsalar bile bu, kendilerinden beklenen büyüklüğün oldukça altında kalmıştır (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 327).

Tam bu noktada, Çin tarafında tüm bunlar olurken batı dünyasının bu konuda eylemleri hegemonya koltuğunun nasıl boş kaldığının izahı gibidir. Covid-19 aşılarının dünya çapında eşit dağılımını engelleyen ve ülkelerin iç ihtiyaçlarına öncelik vermesini ifade eden 'aşı milliyetçiliği', virüsün herhangi bir ülkede endemik kalması halinde, bütün dünya için tehdit oluşturmaya devam edeceği gerçeğinin göz ardı edilmesine sebep olmuştur (The Atlantic, 8 Aralık 2020). Dünya çapında aşı alımını izleyen Duke Global Health Innovation Center'ın bildirdiği verilere göre, yüksek ve orta gelirli ülkeler, "ileri piyasa taahhütleri" olarak bilinen ikili anlaşmalarla 5 milyar dozluk aşı siparişi vermiş ve ABD, Avrupa Birliği, İngiltere ve Kanada nüfuslarının iki ile altı katı kadar doz için anlaşma yapmıştır (The Atlantic, 8 Aralık 2020). Bu da aslında, bu ülkeler hızla aşılınmayı tamamlasalar dahi, üretimin talebi karşılayamaması durumundan dolayı pandeminin uzun yıllara yayılmasının önünü açan bir ortam oluşturmuştur. 2009'daki domuz gribi aşılarının istiflenmesi veya koronavirüs pandemisinde yüz maskeleri, ventilatörler ve diğer temel kaynaklara ihracat yasakları gibi kısıtlamalarla dönülen milliyetçi güdülerin, örneğin iklim gibi diğer küresel konularla ilgili iş birliği için de umutlu olunmasının önünde engel olduğu yorumları yapılmıştır (The Atlantic, 8 Aralık 2020).

2020'nin sonunda aşılama oranlarına bakıldığında, küresel eşitsizliğin yerini ekonomik hiyerarşiye bıraktığı gözlemlenebilir. Kıtalar bazında bakıldığında, Kuzey Amerika, nüfusunun yüzde 39'una, Avrupa yüzde 23'üne, Güney Amerika yüzde 14'üne, Asya yüzde 8,6'sına, Okyanusya yüzde 3,7'sine ve Afrika'ya yüzde 1'in biraz üzerinde aşılama oranıyla bu çarpıcı gerçeği gözler önüne sermektedir (World Socialist Web Site, 20 Nisan 2021). Bu veriler ışığında, sadece Çin'in tek başına Afrika gibi yerlerde aşı talebini karşılamak için çalıştığı belirtilen bir analizde, ABD'nin Çin'e yetişmek için altı ya da dokuz ayının kaldığı vurgulanmış ve bu gibi gelişmelerin aşılama büyük güç mücadelelerinde silah olarak kullanılma stratejilerini doğurduğu iddia edilmiştir (World Socialist Web Site, 20 Nisan 2021).

Aynı analizde, dünya çapında satın alınan 7,8 milyar dozun 5,4 milyarını alan zengin ülkelerin ortaya çıkardığı boşluğu doldurmak için kendini konumlandıran Çin'in aşı girişimlerini, ABD kurumsal burjuva medyasının karartmak için özenle çalıştığına dikkat çekilmekte ve kullanılan dilin utanmaz milliyetçilik ve Çin karşıtı provokasyonlar içerdiği belirtilmektedir (World Socialist Web Site, 20 Nisan 2021). Değindiği üzere ABD, kendi halkını önceleyen aşı politikası oluşturmuş ve diğer yoksul ülkelerle ilgili pasif bir tutum sergilemiştir. Buna ilaveten, Biden yönetiminin kritik hammaddelerin ihracatına getirdiği kısıtlamayla etkilenen diğer ülkelerin aşı üretme kabiliyetleri ve ABD dışındaki az sayıda ülkenin aşı üretme kapasiteleri yeterli olduğundan, birçok Latin Amerika ülkesinin aşılama kampanyalarına başlamak için Çin ve Rusya'dan gelecek tedarige güvendiği aktarılan bir diğer önemli husus olmuştur (World Socialist Web Site, 20 Nisan 2021).

DSÖ'ye geri dönen ve sağlık alanında küresel yönetişimi destekleyeceğini ifade ederek aşı konusunda iyimser bir tablo çizen Biden yönetimi, tüm bu gelişmelere rağmen, günde 1,5 milyon aşılama hedefini yayınlamıştır (The Atlantic, 4 Şubat 2020). Bu bağlamda, 200 milyon doz daha Pfizer-BioNTech ve Moderna aşılarının satın alınması gerekliliğini ve aşı tedarikini 1,2 milyar doza çıkararak kısa sürede iyimser tabloyu tersine çevirmiştir (The Atlantic, 4 Şubat 2020). Biden'ın aşılama eşit dağılımını önemsemiyormuş gibi davranması, "önce Amerika" yaklaşımını seçen selefi Trump gibi çok taraflı girişimlere destek vermek yerine, yerel aşılama çalışmalarına odaklanmayı beraberinde getirmiştir (The Atlantic, 4 Şubat 2020). Diğer tarafta örneğin Afrika'da, aşı dağıtımını eşitsizliğinin çok ciddi boyutlara ulaştığı ve bunun da olası başka varyantlar dahil pek çok kabus senaryolarına yol açabileceği ifade edilmiştir (DW, 21 Ağustos 2021).

Buna karşın, Çin'in sorumlu küresel bir güç imajı oluşturma çabalarının bir izdüşümü olarak görülebilecek bir gelişme, 2021 ortalarında düzenlenen G20 zirvesinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in konuşmasında karşımıza çıkmaktadır (South China Morning Post, 20 Mayıs 2021). Xi, Pekin'in Sağlık İpek Yolu konseptine uygun olarak aşılardan eşit şekilde finanse edilmesi gibi yollarla dünyada oluşan aşılama eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gibi çağrılarda bulunmuştur (South China Morning Post, 20 Mayıs 2021). Ayrıca küresel salgınla mücadeleye destek vermeye devam edeceklerini belirten Xi, gelişmekte olan ülkelere gelecek 3 yıl içinde 3 milyar dolarlık yardım yapacaklarını sözlerine ekleyerek, ortak aşı üretimi ve aşılardan fikri mülkiyet haklarının kaldırılması gibi konuları desteklediklerini ifade etmiştir (Independent Türkçe, 22 Mayıs 2021).

Çin'in Avrupa'daki önemli başarılarına vurgu yapılan bir makalede, Çin'in aşı diplomasisini reddettiği ve aşılardan "küresel bir kamu yararı" olarak gördüğü (The Diplomat, 3 Mart 2021) ifade edilmektedir. Bu bakış açısıyla Çin, başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş Batı ülkelerini, sadece kendi vatandaşlarını önceliklediği için, 'aşılardan bencil kitlesel istiflenmesi' şeklinde eleştirmiştir (The Guardian, 27 Mart 2021). Sydney Teknoloji Üniversitesi'ndeki Avustralya-Çin İlişkileri Enstitüsü Müdürü James Laurenceson, 'eğer Çin'in eylemlerini aşı diplomasisi olarak adlandıracaksak, Avustralya ve ABD de aşı diplomasisi yapmakta' olduğu ilkesinden hareketle, Çin'in, Avustralya ve ABD'nin yapmadığı, altyapı yatırımlarıyla da aynı bölgelerde ekonomik ve diplomatik etki doğurduğunu ifade etmektedir (The Guardian, 27 Mart 2021). Yani Laurenceson, batılı güçlerin altyapı ve sağlık gibi konularda yardım veya yatırım söz konusu olduğunda kendi ülkelerini önceliklemelerinden kaynaklı oluşan boşluğu Çin'in doldurduğunu ve bunun salt diplomatik çıkar olarak okunmaması özelleştirilmesinin yapılması gerektiğini ifade etmektedir (The Guardian, 27 Mart 2021).

Aynı zamanda Çin'in, 'kendisini geliştirmekte olan dünyanın lideri olarak gördüğünü' belirten Laurenceson, aşı diplomasisinin Çin tarafından, diğer ülkelere gerçek destek için de, diplomatik amaçlar için de kullanılıyor olabileceğini belirtmektedir (The Guardian, 27 Mart 2021). Çin, 2021 yılında en az 2,6 milyar doz aşı üretme hedefi koymuş ve dünyanın hemen her bölgesinden 45'ten fazla ülkeye yarım milyar aşı dozu sözü vermiştir (The Guardian, 27 Mart 2021). Konuyla ilgili oldukça kapsamlı ve çarpıcı bir analizde, Çin ve Rusya'nın batıyla uzun süredir rekabet ettiği bölgeler başta olmak üzere, aşı diplomasisi yoluyla yarışı kazanmalarının ötesinde, yakın zamana kadar büyük sağlık felaketleri için adres ülke gösterilen ABD'nin henüz (o sıralar) oyunda bile olmadığı vurgulanmıştır (NBC News, 2 Nisan 2021).

Görüldüğü üzere Çin, söz konusu rolleri icra edebilmek için gerekli altyapısını geliştirmiş ve pandemi dönemi boyunca diplomaside başrol oyuncusu olarak sahnedeki yerini almıştır. Bunu mümkün kılan durum, batının bu yeni geleneksel olmayan güvenlik sorunu tipine karşı hazırlıksız yakalanmasının yarattığı panikle aşı milliyetçiliği de dahil olmak üzere küresel sorumluluktan uzak hareket etmesi olmuştur. Bu ampirik ve analitik değerlendirmeden sonra Çin'in uluslararası siyasette oynadığı rolün sistem dönüştürücü ve hegemon olma potansiyeli incelenecektir.

Pandemi ile Boş Kalan Küresel Liderlik Koltuğu ve Çin'in Konumu

Çalışma, bundan sonraki bölümlerde Çin'in, Holsti'nin kategorizasyonu ile sistem dönüşümü sağlama potansiyeli üzerinden "devrimci lider" rol tipolojisi tartışmalarına değinecektir. Ampirik verilerin alt katmanına inerek olayların arka planındaki anlamları ve olası dönüşümlerin nasıl yorumlandığına dair veriler ve görüşler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çin'in pandemi döneminde uluslararası siyasette oynadığı rollerin arka planı ve nihai rol tipolojisi anlaşılmasına çalışılacaktır.

Bu bağlamda, Eski ABD Siyasi İşler Müsteşarı Thomas Shannon, Trump ile başlayan ve Biden ile şu an için devam eden, ülkelerin savunmasız duruma düştüğü bir ortamda ABD'nin kendini düşünerek geri çekilmesinin dünya tarafından güvenilir bir ortak olmadığı fark edilmesine ve bunun ABD için tehlikeli olacağına işaret etmiştir (NBC News, 2 Nisan 2021). Pandeminin, uzun süredir gerçekleşmekte olan Küresel dünya düzeninin parçalanması sürecini hızlandırdığını aktaran bir analiz, salgını hızlı bastıran ve seçmen hoşnutsuzluğu ile uğraşmak zorunda olmadığı tek parti iktidarına sahip olan Çin karşısında, ABD'nin oyunu kaybettiği düşünceleri ile son bulmaktadır (NBC News, 2 Nisan 2021).

Eski ABD Başkanı Donald Trump'ın, bir demecinde söylediği 'gelecek küreselcilere ait değil, gelecek vatansızlara ait' ifadesiyle özdeşleşen 'önce Amerika' tezinin, Biden tarafından da gerek aşular için gerek Afganistan için aynı şekilde yürürlükte olduğu tartışılmaktadır (The Guardian, 21 Ağustos 2021). Biden'ın 'ABD'nin temiz enerji otomobilleri ve kamyonları konusundaki liderliğini güçlendirme konusundaki açıklamalarında' 36 kez Amerika demesi, altyapı yatırımlarından teknolojiye kadar Amerika demeye devam etmesi (The Guardian, 21 Ağustos 2021), düne kadar küreselleşmenin öncü ülkesi ve kendini uluslararası sorunların çözüm merkezi olarak sunan ABD imajını ortadan kaldırmaya devam etmektedir. Aslında dikkatli bakılırsa, küresel güç mücadelesi konularında ABD-Çin rekabetinin tüm bu konuların odak noktası olduğunu görebiliriz. ABD, Çin ile rekabet edebilmek için içe kapanırken, uluslararası imajı darbe almaya devam etmekte ve bu da aslında belki Çin'in küreselleşme anlamında elini güçlendirmektedir. Afganistan ve aşı politikalarının 'aşırı milliyetçilik' olarak tanımlanabileceğini belirten görüşler (The Guardian, 21 Ağustos 2021), milliyetçi olmakla itham edilen Çin açısından uluslararası imajın tersine dönebileceğine işaret etmektedir.

Bir düzen içindeki hegemonun beklenen, kriz zamanlarında sorumlu davranarak, devletleri kolektif eylemlere yönlendirerek sorunları çözme adına örgütleyebilmesidir (Norrlöf, 2020, s. 1290). Ancak ABD'nin sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarından ziyade savunma harcamalarına muazzam kaynak ayırmasının etkilerinin, hayati şekilde ortaya çıkmasıyla küreselleşmenin kazananları ve kaybedenleri bağlamında ABD hegemonyasını iç kamuoyunda da yıpratın bir süreci tetiklemiştir (Norrlöf, 2020, s. 1291). 21 Ocak'ta, Seattle'da resmî olarak rapor edilen ilk vakanın ardından gelişen süreçte, geç tepki verme ve dönemin iktidarının hegemon gibi davranmak yerine, DSÖ'den tamamen çekilme girişimleri gibi gelişmeler de uluslararası arenada ABD'nin konumunu yıpratın ve sorgulatan durumlara yol açmıştır (Norrlöf, 2020, s. 1291). Pandemi sebebiyle artın işsizlik oranları, işsizlik maaşı başvuruları ve bundan kaynaklı mortgage ödemelerindeki temerrütler ABD için bir başka iç zorluk olarak ortaya çıkmıştır (Şahin, Taşçı ve Yan, 2020). 2018 verilerine göre, 28 milyondan fazla Amerikalı'nın sağlık sigortası olmadığı bir durumda (Barnett, Berchick ve Hood, 2019) pandemiyle mücadelede ABD'nin hegemonik temellerinin iç kamuoyu nezdinde de sarsılması olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine aynı minvalde, pandemiye karşı yetersiz Amerikan tepkisinin ortaya çıkışına dair bir görüşe göre, söz konusu tepki uzun zamandır süregelen, Amerika'ya karşı tehditlere dair üretilen teoriler ve akademisyenlerin varsayımlarının pandemiye görmezden gelmesi kaynaklıdır (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1258). Bu durum, üst düzey ulusal güvenlik görevlilerinin bütçelerinde ve örgütsel önceliklerinde salgın tehdidini vurgulamamaları ve şirket yöneticilerinin küresel kâr peşinde koşmadaki akılcı davranışları gibi nedenlere dayanmaktadır (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1258). Doğal ve antropojenik tehditlerin muazzam ulusal güvenlik zorlukları oluşturduğu bir dünyaya hazır olmayan ABD siyaset bilimi çevreleri, savunma bürokrasisi ve sistemi kirleten özel şirketler sebebiyle, pandemiyle başlayan süreçte 'güvenlik sağlayıcılığından' 'küresel sağlık güvenliği tüketiciliğine' dönüşen ABD'nin liderliği hem içeride hem dışarıda sorgulanmaktadır (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1260).

Bahsedildiği üzere ABD, akademi bünyesinde olası bir salgın hastalığın statüko açısından derin etkileri olacağı uyarılarını gözardı etmiş (Draine, Johnson, Levy ve Sumrall, 2011, s. 93) ve ulusal güvenlik stratejilerinde bu konuya ağırlık vermemiştir. Ulusal güvenlikte bu konunun Trump ile başlamadığı konusunda çarpıcı bir analiz bulunmaktadır. Konuyu Reagan döneminden itibaren analiz eden çalışmaya göre, Reagan, baba Bush ve oğul Bush dönemlerinde ihmal edilen ve geri plana atılan pandemi öncelikli güvenlik yaklaşımlarına Clinton ve özellikle Obama tarafından daha kapsamlı, yapıcı ve çözüm odaklı yaklaşılmasının akabinde Trump yönetiminde yapılan yanlışlar ABD'ye son darbeyi vurmuştur (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1267-1273). ABD'yi küresel sağlık güvenliği tüketicisi haline getiren pandemide rakibi Çin ise, Avrupa'dan Afrika'ya kadar hemen hemen dünyanın her yerinde finansman, ilaç ve tıbbi malzeme tedarikçisi ve dolayısıyla lideri olmuş ve bu durum uzun vadede ABD için ciddi sorunlar doğurmuştur (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1277).

'Önce Amerika' teziyle büyük stratejisini çizen bir yönetimin, iç hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda küresel mücadeleye liderlik edecek kaynakları toplayamayacağına dair görüşler dile getirilmektedir (Gordon, 2020). Trump, iç kamuoyunu geleneksel Amerikan politika söylemi olan 'savaş zamanı' çağrılılarıyla motive etmeye ve pandemiyle mücadeleye çağırmıştır (CNN, 24 Mart 2020). Aslında bu söylemin arkasında, diğer ülkelere göre oldukça başarısız başlayan ve öyle devam eden ve çok fazla vaka ve can kaybına neden olan pandemiyle mücadelenin rakamlarının neden olduğu toplumsal tepkiyi dizginleme olduğu söylenebilir (Newsweek, 15 Nisan 2020). Bu arada, ABD'nin olası iyileştirici bir ilaç olduğu belirtilen Remdesivir'in tüm küresel stoğunu satın aldığına dair çıkan haberler de küresel liderlik konusunda oluşan boşluğun en açık görüntülerinden biri olarak yorumlanmıştır (The Guardian, 30 Haziran 2020).

Reich ve Dombrowski'nin de belirttiği gibi, 'Covid-19 hem doğal hem de ekonomik bir tehdittir' (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1261). Yani pandemi, sadece insan ölümleri noktasında değil, makro ölçekte sosyoekonomik ve psikolojik şoklara da neden olmuştur. Bu bağlamda, ABD tarafından uzun süredir savunulan küreselleşmenin erdemleri, ABD açısından geri tepmiş, küresel tedarik zinciri ve pazar entegrasyonu Amerika'nın küresel krizlere hızlı ve etkin bir şekilde yanıt verememesini ortaya çıkarmıştır (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1264-1265). Ve bir anda pandemiyle alt üst olan tedarik zincirindeki, basit ancak hayati sağlık malzemeleri konusunda sorun yaşayan ABD, pandemiyi yönetmede oldukça büyük açıklar ve insani kayıplar vermiştir (Dombrowski ve Reich, 2020, s. 1264-1265).

Nye'in yumuşak güç göstergelerinden biri olarak ifade ettiği 'politika yeterliliği' zafiyeti olarak yorumlanabilecek şekilde, Temmuz 2020 itibarıyla dünya nüfusunun yüzde 4'üne sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, dünya çapında Covid-19 enfeksiyonlarının ve ölümlerinin dörtte birinden fazlasına sahip olması bu anlamda küresel liderliği aşındıran bir diğer unsur olarak yorumlanmıştır (Drezner, 2020b, s. 26). Bu durumda, Çin tedarik ve koordinasyon sunarken, ABD'nin içinde bulunduğu zafiyetleri ve yönetim eksikliğini gören uluslararası ortakların doğal bir şekilde Çin liderliğinin güçlendiği algısına yönecekleri iddiaları ortaya atılmıştır (War on the Rocks, 24 Mart 2020).

Konuyu bir nevi sistem dönüşümü ve hegemonya değişimi olarak yorumlamayan görüşler de mevcuttur. Örneğin, ABD'nin '2007-2008 mali krizi sırasında parasal liderliğini aşan bir ölçekte' parasal liderliğini devam ettirdiğini belirten Norrlöf, karar alıcıların takas anlaşmalarını genişletme ve oranları agresif bir şekilde düşürme yoluyla bu konuda hegemon gibi davranmaya devam ettiğini belirtmiştir (Norrlöf, 2020, s. 1301). Ve ülkenin mali dayanağını yitirmeden tamamen hegemonluktan çıktığını söylemenin erken olacağını iddia etmektedir (Norrlöf, 2020, s. 1301). Burada elbette, iç ekonomik dengeleri de hesaba katmak gereklidir ve söz konusu mali hegemonik girişimleri temelden sarsabileceği akılda tutulmalıdır. Drezner'e göre de, ABD 'devlet gücünün kilit bir ölçüsü olarak sınırsız bir biçimde harcama kapasitesine sahip olmasıyla eşsiz bir süper güç

olmaya' (Drezner, 2020b, s. 27) devam etmektedir. Pandemi boyunca, ABD'nin parasal liderlikle sınırlı kaldığını savunan Norrlöf, diğer alanlarda liderlik edemeyen ABD'nin hegemonyasının aşındığını ancak bu hegemonyaya liberal bir alternatif çıkmadığı gibi, Çin ve Rusya'nın da pandeminin birincil bölgeleri olmasından ötürü alternatif sayılamayacağını ve zayıflasa bile kesin bir muadili olmamasından dolayı hegemonun değişmesinin zor olduğunu iddia etmektedir (Norrlöf, 2020, s. 1282). Buraya kadar Çin'in sadece kendi diplomasisiyle değil ancak rakibinin liderlikten uzaklaşmasıyla oluşan hegemonya boşluğunun arka planı aktarılmıştır.

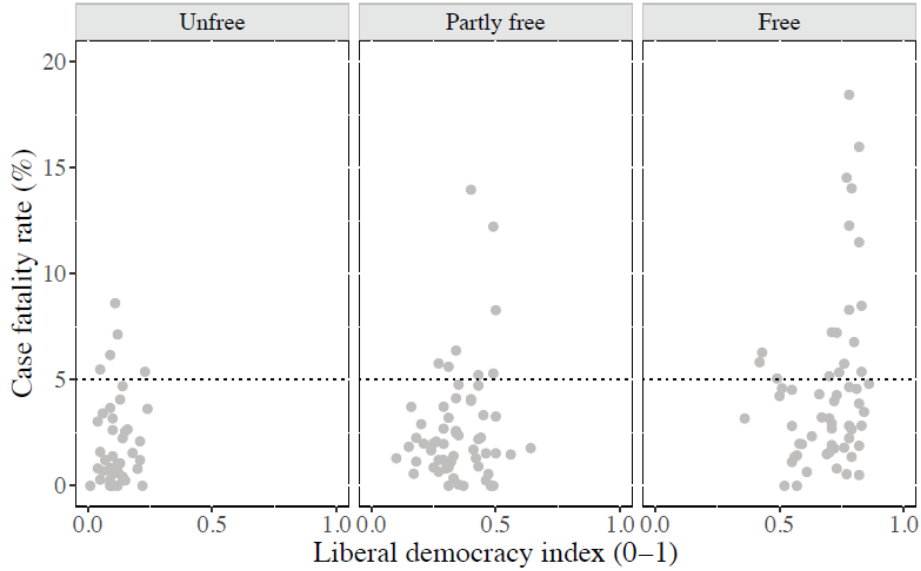
Pandemiye Liderlik Eden Çin ve Küresel Liderlik Tartışmaları

Buradan sonrasında ise, Çin'in "devrimci lider" rol tipolojisi bağlamında konumu tespit edilmeye çalışılacaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, COVAX küresel bir aktör olarak, örneğin Afrika ülkeleri gibi düşük ve orta gelirli ülkelere Covid-19 aşısı sağlamak için BM bünyesinde kurulan bir yönetim organıdır (Xinhua, 4 Mart 2021). Ülkeler bu yönetim organına yaptıkları bağışlarla, diğer ihtiyaç sahibi ülkelere yardımlar yapmaktadırlar. Gerek bu kurum aracılığıyla ve gerekse ikili ilişkilerle yapılan aşı ve pandemi yardımları devletlerin 'sağlık diplomasisi' politikalarını oluşturmaktadır. Pandemi ile birlikte, Çin'in 'uluslararası sorumlu bir ülke' ve ABD ile rekabet eden 'lider ülke' imajı çizen bazı adımlar attığı görülmektedir. Bu durumu doğrulayan bir olgu, Biden'in 2021'deki G7 zirvesi sonrası Çin'i en ciddi rakip olarak görmesi ve pandemi, iklim gibi uluslararası meselelerde ortak hareket etme çağrısında görülebilir (Reuters, 19 Şubat 2021). Ortak hareket etme çağrısı bir anlamda, ortak rekabete işaret ediyor şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlama ve imaj çalışmasına uygun olarak Çin, aşı konusunda zengin ülkelere hitap ederek, bu ülkelerin aşı stoklamasının durdurulması çağrısı yapmış ve fakir ülkeler için yetersiz tedarige yol açtığı yönünde eleştirilerini dile getirerek, Dünya Sağlık Örgütü'nün aşya adil erişim sağlamayı amaçlayan COVAX tesisine (World Economic Forum, 22 Eylül 2021) 10 milyon doz Covid-19 aşısı göndermiştir (South China Morning Post, 18 Şubat 2021). Bu bağlamda, Economist Intelligence Unit'in küresel tahmin direktörü Agathe Demarais, Rusya'nın ve özellikle Çin'in, Batılı güçlerin çekildiği gelişmekte olan ülkelere aşı sağlayarak, ortaya çıkan siyasi boşluğu kendi lehine döndürmeyi amaçladığını ve küresel konumlarını güçlendirmeye çalıştıklarını iddia etmiştir (CNBC, 17 Şubat 2021).

Pandeminin ve aşı diplomasisinin küresel güç dengelerini nasıl değiştirdiğini ve toplumların algılarında nasıl kırılmalar meydana getirdiğini göstermesi bakımından çarpıcı bir ifade biçimi karşımıza çıkmaktadır; 'Demokrasiler aşıları kendileri için saklarlar' (The Atlantic, 27 Mart 2021). COVAX'a aşı göndermekten ziyade, nakdi yardım yapmayı tercih eden "demokrasilerin" aksine, aşı bağışını önemli ölçüde arttıran ülkelerin çoğu otokratik veya antidemokratik olarak ifade edilen ülkelere olmaktadır (The Atlantic, 27 Mart 2021). Batı'nın aşı milliyetçiliği olarak kamuoyunun zihinlerine yerleşen bu durum, alt ve orta gelirli ülkeler nezdinde büyük bir boşluk yaratmış ve ABD'nin eski Nijerya Büyükelçisi John Campbell'a göre, 'Rusya ve Çin'in ileriye dönük modeller olarak biraz daha cazip hale geldiği' bir süreci hızlandırmıştır (NBC News, 2 Nisan 2021). Bir analizde Çin'in, pandemiyle sarsılan dünya ekonomisinde büyük bir büyüme kaydederek yoluna devam eden tek büyük küresel ekonomi olduğu vurgulanmaktadır (The Sun, 13 Şubat 2021).

Bu tartışmalara ışık tutan bazı veriler, Şekil-2'de (Norrlöf, 2020, s. 1286) görüldüğü üzere, 'özgür', 'kısmen özgür' ve 'özgür olmayan' ülkelerde 2020 boyunca gerçekleşen ölüm oranlarının grafiğinde görülmektedir. Ülkelerin özgürlük durumları için kullanılan veri Freedom House'un kriterleri eşliğinde ve örneğin liberal demokrasilerin vatandaşlarının siyasi haklarını, mülkiyet haklarını ve medeni haklarını koruduğu gibi kıstaslar ile belirlenmiştir (Freedom House, 2020). Buna göre, ülkeler tarafından aktarılan ölüm sayıları bilgisi ışığında 'özgür olmayan' diye etiketlenen ülkelerde ölüm oranları özgürlük düştükçe %5'in altında yoğunlaşırken, 'kısmen özgür' olan ülkelerde %5'in altı ve az da olsa %5 civarlarında yoğunlaşmaktadır (Norrlöf, 2020, s. 1282). Ve 'özgür' ülkelerdeyse oldukça dağınık bir oranda %5'e yakın ülke sayısı artmakta ve hatta %5'in

oldukça üstünde pek çok ülke bulunmaktadır (Norrlöf, 2020, s. 1282). Bu da, sıkı politika uygulama kabiliyeti arttıkça pandemiyle mücadelede başarının arttığı gibi bir yargıdan hareketle, otoriter rejimlerin liberal demokrasilere ve liberal demokrasilerin de ABD'ye göre daha iyi iş çıkardığı sonucunu gündeme getirmiştir.

Şekil 2. Özgürlük Derecelerine Göre Ülkelerin Covid-19 Kaynaklı Ölüm Oranları

Covid-19'u, tehdit, aciliyet ve belirsizlik olarak üç unsurun baskıladığı, finans, enerji, doğal afet gibi kriz literatürü oluşmuş bir olgu olarak işleyen görüşler de mevcuttur (Lipsy, 2020, s. 2). Bu konu, pandemi gibi durumlarda Anayasalarının 'kişisel hareketliliği gönüllü olarak kısıtlamak dışında hiçbir yasal yetki sağlamadığı' Japonya gibi ülkelere nazaran, insanların evlerine kilitlenebildiği Çin gibi ülkelerle kıyaslandığında 'krizin' yönetim başarısı ve ekonomik anlamda etkilerinin daha az olabilmesi açısından önemlidir (Lipsy, 2020, s. 17). Dünya genelinde, bazı ülkeler hariç pandemi kısıtlamalarının uygulanma metotları, otokratlığa doğru bir evrilmeye işaret etmektedir ki (Lipsy, 2020, s. 23), bu da Çin modeli devlet yapılanmasının bir nevi puan alması anlamına gelmektedir.

Virüsün ilk çıkışıyla imajı kötüleşen Çin için, salgının küresel bir pandemi olmasıyla oyun değişmiş ve otoriter yöntemleri sayesinde diğer ülkelere göre çok hızlı ve başarılı sonuçlar alması imajını tazelemesine neden olmuştur (Fallon ve Smith, 2020, s. 244). Ve gerek tıbbi uzmanlık, gerekse salgınla mücadele yöntemi aktarımı yoluyla dostluklar geliştirmesinin yolunu açan bir sürece evrilmiştir (Fallon ve Smith, 2020, s. 244). Çin, bir yandan dünyanın hemen her yerine pandemiyle mücadelede kullanılacak malzemeler gönderirken, diğer yandan evde pandemiye nasıl kısa sürede başarıyla bastırıldığını vurgulamıştır (Gill, 2020, s. 105).

Soğuk Savaş'tan sonra çeşitli küresel krizlerde dünya hegemonu olarak görülen ABD'nin aksine Çin, Covid-19 pandemisinde sadece ülke içinde kısa sürede başarılı olmakla kalmayıp, pandemide içe kapanan ve birbirine dahi kısıtlamalar getiren ABD ve AB gibi aktörler dahil, pek çok ülkeye yaptığı tıbbi yardımlarla hegemonya mücadelesinde büyük kazanımlar elde etmiştir (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 320). Bu süreçte görülen şey, ABD ve Batı Avrupa'nın kendi içinde dahi pandemiyle baş etmekte yaşadıkları güçlük, onları yoksul ülkelere sağlık yardımından alıkoymuştur ve bu batı dünyası için büyük bir acizyet imajı doğururken, Çin'in yumuşak gücünü pekiştirmesine yardımcı bir süreç doğurmuştur (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 321).

Çin'in, oluşturmak istediği uluslararası düzende, uluslararası liderlik boşluğu fırsatını kullanarak pandemiye çığır açan bir an olarak kullanma potansiyeline değinen bir makale, tıpkı Otuz Yıl Savaşları, 2. Dünya Savaşı ya da Sovyetlerin yıkılması gibi, pandeminin de uluslararası siyasette bir kırılma ve dönüşüm anını getirdiğine işaret etmektedir (Fallon ve Smith, 2020, s. 244). Çin'in, ABD ile yumuşak güç savaşını kazandığı algısının, özellikle Trump yönetimi ile Amerikan yumuşak gücünün azalması ve ABD'nin pandemiye iç ve küresel arenada verdiği kötü tepkiden kaynaklandığını ifade eden Gill, 'kazanımı, suçlama savaşının galibi değil, pandeminin yıkıcı etkilerine kimin ne kadar insani ve yapıcı tepki verdiğinin belirleyeceğini' ifade etmiştir (Gill, 2020, s. 108). Bu bağlamda, ABD'nin tutarlı bir uluslararası toparlanma stratejisi çizememesi halinde, dünyada pek çok ülke, ortaya çıkan sorunların çözümleri için yeni adres arayışına girecek ve bu da muhtemelen Çin olacaktır (Gill, 2020, s. 109).

Özellikle 2020 Şubat ayından itibaren, dünyanın en büyük tıbbi malzeme üreticisi olma avantajını kullanarak gerçekleştirdiği dağıtımlar 'maske diplomasisi' kavramı olarak yorumlanmıştır (Bown, 26 Mart 2020). Ve örneğin salgını çok ağır geçiren İtalya'nın 'dost batılı ülkelerden' ve AB'den beklediği yardımları alamaması (EURACTIV, 30 Mart 2020) ancak Çin'in doktor göndermekten, 31 ton sağlık malzemesi göndermeye kadar yaptığı 'dostluklar', pandeminin Çin'e nasıl bir küresel rol imkânı verdiğini ortaya koymuştur (Fallon ve Smith, 2020, s. 245-246). Çin için ifade edilen 'keskin güç' veya 'yumuşak olmayan bir güç' kavramlarının, Çin'in pandemi ile birlikte cömertliğini sergilemesi akabinde yerini 'kamu diplomasisi' olgusuna bıraktığını belirten bir çalışma, Çin'deki devlet dışı aktörlerin bu sürece katılmasıyla genel ulusal imajını iyileştirmek için kapsamlı bir potansiyeli ortaya koyduğunu belirtmektedir (Fallon ve Smith, 2020, s. 246).

Xi, 26 Mart 2020'de gerçekleşen G20 toplantısında bir anlamda pandemi vizyonlarını çizerken, aynı zamanda küresel hedef vizyonuna pencere açmıştır. Toplantıda, partinin ulusal stratejisinin bir izdüşümü niteliğinde "insanlık için ortak kader topluluğu" kavramını, Çin yönetim modeliyle uyumlulaştırmak suretiyle küresel bir lider olarak ortaya çıkma vizyonunu ortaya koymuştur (Dorman, 2020, s. 2). Bu girişimiyle Çin'in kendini, artık savunma yapan değil, pandemiyle mücadeledeki başarısını da kullanarak küresel halk sağlığı yönetişimini etkileme yeteneği olan büyük güç statüsünde konumlandığına dair yorumlar yapılmaktadır (Dorman, 2020, s. 2). Bu olgunun özellikle Jinping döneminde artarak devam ettiğine dair görüşler mevcuttur (Brady, 2015, s. 55). Çin, pandemi öncesi uluslararası toplumda bilinen müdahale etmeme politikasını (Short, 2018, s. 12), Xi Jinping'in ifadesiyle, "Çin, büyük ve sorumlu bir ülke olarak rolünü oynamaya devam edecek" (Jinping, Ekim 2017, s. 54) söylemine bırakmıştır.

Çin Dışişleri Bakanlığı resmî basın toplantılarında sürekli kullandığı, "insanlığın ortak geleceği" ifadesi ve sürekli tekrarlanan 'dostluk' söylemleri, Brzezinski tarafından, "yardım saldırısının aynı zamanda Çin'i Avrupa'nın yardımına gelen büyük güç olarak konumlandırmayı amaçlaması", Çin'in küresel etkinliğini vurgulamaktadır (Atlantic Council, 25 Mart 2020). ABD'nin virüs kökeni üzerinden başlattığı ve AB'nin çeşitli argümanlarla katıldığı karşı söylemle, Çin'in pandemiden kazanımlarının engellenmeye çalışıldığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Fallon ve Smith, 2020, s. 249). Aynı çalışmada Çin'in her yerde kalpleri ve zihinleri kazanmadığı belirtilse de, ABD'nin devam eden eylemsizliği ve Çin'in yeni dostluklarıyla küresel liderlik konusunda yeni bir dönemi başlatmasının muhtemel olduğu iddia edilmektedir (Fallon ve Smith, 2020, s. 249).

Gill ve Schreer, Covid-19 propaganda saldırısı olarak ifade ettikleri şeyin, aslında ÇKP'nin kendisinin nasıl görüldüğünün şekillendirme hırslarının küçük ama yüksek profilli bir parçası olarak, parti yönetiminin meşruiyetini ve daha uzun ömürlü olma çabalarını pekiştirme işlevine vurgu yapmakta ve yazarlara göre bu işlev daha çok iç kitleyi hedeflemektedir (Gill ve Schreer, 2018). Küresel ekonomiyi oldukça olumsuz etkileyen pandemiyle beraber, ülkelerin ekonomilerinde beklenen değişimler, Çin'in pandemi sonrası küresel konumuna dair işaretler vermekte ve Çin 'sistemik bir tehdit' olarak yorumlanmaktadır (Gopinath, 2020).

Pandemiyle birlikte Çin'in, 'kalpleri ve zihinleri kazanma' girişimlerinin hız kazandığı yorumları (The Guardian, 29 Mart 2020), bazı görüşlere göre, ABD'nin pandemiye verdiği iç tepki ve küresel tepkisizliğin de etkisiyle Çin'in ABD'ye uzun vadede gerçekleşen stratejik rekabette üstünlük sağlayacağına kadar uzanmaktadır (Campbell ve Doshi, 2020). Pekin'in uluslararası etki makinesinin hazırlıklı olmasıyla birlikte, pandemiye altın bir fırsat olarak kullanması aynı zamanda ÇKP'nin kendi çizdiği şekliyle "Çin'in hikayesini iyi anlatma" konusundaki çok daha büyük hırsı bağlamında değerlendirilmektedir (Gill, 2020, s. 97). Örneğin Gill'e göre, dünya meselelerinde daha fazla etki için saygı arayan Çinli liderlerin bu çabaları, bir yumuşak güç başarısından ziyade sert güç teşvikleri ve tehditlerle ilgili olarak ilerlemektedir ve buna rağmen dünya meselelerinde daha çok etki etme kabiliyeti kazanmışlardır (Gill, 2020, s. 98). Ancak Çin'den yapılan yorum ise, gerek dünya meseleleri ve gerekse Çin ile ilgili meselelerde eski diplomasisin tersine olabildiğine etkin olmayı ifade eden, Çin'in "kurt savaşçısı diplomasisi" karşısında batının verdiği tepkilerin, tamamen Çin'i baskılamak ve manipüle etmek için kullanıldığı yönündedir (Global Times, 16 Nisan 2020).

Pandemi bir yandan tüm dünyada krizi tetiklerken, diğer yandan dünyanın üretim üssü haline gelmiş, küresel hegemonya hedefleri olan Çin için, dünyanın pek çok yerinde yardımsever bir dünya lideri imajı oluşturabilmek adına fırsat olmuştur (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 319). Ve yardımda bulunduğu ülkelerde gerek pazar erişimi ve gerek BRI (Kuşak Yol Girişimi) bağlamında yumuşak etki bırakmasına yardımcı olmuştur (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 319). Pandemi, özellikle ABD'nin sağlık sistemi zaafiyetlerini ortaya çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda ABD'nin sağlık ürünleri ve ilaç tedarikinde Çin'e olan bağımlılığını ortaya çıkarmıştır (Bown, 26 Mart 2020).

Soğuk Savaş sonrası özellikle ABD tarafından kullanıldığı üzere, 'Uluslararası Örgütler, genellikle hegemonyayı korumak ve genişletmek ve alt devletlerin gözünde hegemonyanın gücünü meşrulaştırmak için bileşenler olarak görülmüştür' (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 329). Bu bağlamda, bu son gelişmeler, Çin'in jeopolitik etkisinin genel olarak uluslararası örgütlerde ve özellikle DSÖ'de katlanarak arttığını, ABD'nin ise uluslararası arenadaki etkisini yitirdiğini göstermiştir. Nitekim, Çin'in küresel yönetim farkındalığını giderek daha da etkin bir şekilde kullanması, gerek DSÖ'ye yaptığı artan yardımlarda, gerekse BM'nin onbeş ihtisas kurumundan dördüne başkanlık etmesinde (Fransa, ABD ve İngiltere, Çin'in üç katı fon sağlamasına rağmen birer başkanlık aldıkları bir durumda) görülebilmektedir (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 329). Ve bu durumun ABD'ye çok yönlü jeopolitik zorluklar yaşattığı gözlemlenmektedir (Gauttam, Kaur ve Singh, 2020, s. 329).

Özellikle Trump'ın uluslararası kurumlardan/anlaşmalardan çekilme politikasıyla ortaya çıkmaya başlayan küresel hegemonik boşluk, Çin'in hazırlıklı olduğu bir fırsatı iyi değerlendirmesi ile kendisini küresel pandeminin lideri olarak konumlandırmasını kolaylaştırmıştır (Green ve Medeiros, 2020). Fazal'a göre de, Covid-19 pandemisinin açığa çıkardığı şey, ABD'nin açıkça liderlik pozisyonundan çekilmesinden kaynaklı küresel liderlik eksikliğidir (Fazal, 2020, s. 93). Bununla birlikte, Covid-19 pandemisinin ABD hegemonyasının tabutundaki son çivi olup olmadığı tartışmalarından çok önce, dünyanın gittikçe çok kutuplu bir sisteme evrildiği tartışmaları gündemdeydi (Norrlöf, 2020, s. 1281). Ve 2007 mali krizinin yankıları, ortaya çıkan yeni güçler, Batılı değerlerin göreceli düşüşü, 'liberal hegemonyanın' başarısızlığı gibi nedenler bunun gerekçeleri olarak sunulmaktaydı (Norrlöf, 2020, s. 1281). Ancak yine süreç içinde meydana gelen bazı olguların bu durumu hızlandırdığına dair görüşler mevcuttur. Örneğin, Trump'ın başa gelmesinin akabinde ABD'nin liderlik ettiği güvenlik ittifaklarını, dolar sistemini, iklim anlaşmasını ve DSÖ gibi örgütleri sorgulaması ABD hegemonyasını baltalayan (Drezner, 2020a) diğer gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır.

Dünyayı şekillendiren ve hegemon mücadelesine etki eden temel konulardan biri de, eşitsizlik olabilir. Çünkü eşitsizlik, ‘yalnızca maddi etkileri nedeniyle değil, aynı zamanda insanların siyasi kimlikleri hakkındaki duygularını ve dolayısıyla algılanan çıkarlarını yeniden şekillendirmesi nedeniyle toplumlardaki siyasi çekişmenin doğasını’ (McNamara ve Newman, 2020, s. 67) değiştirebilme potansiyeline sahiptir. Bunun küresel güç mücadelesinde ideolojik sistem yarışına yansıyan yüzü, plütokrasi konusunda ABD-Çin yaklaşım farklarında da görülmektedir (Euronews, 3 Eylül 2021). İşte bu durumu oluşturan temel etmen yine eşitsizliktir çünkü eşitsizlik, ‘politik etkisi sınırları aşan küresel bir plütokratlar sınıfı yaratmaktadır’ (McNamara ve Newman, 2020, s. 68). Çin belki de, kendi ülkesinde oluşabilecek plütokrasiye karşı aldığı tavrı bu bilinçle şekillendirmektedir.

Aslında pandemi, küresel taşımacılık, göç gibi ülkeler arasındaki ticaret bağlantıları yoluyla taşınan, temelde küreselleşmenin bir ürünüdür (McNamara ve Newman, 2020, s. 62). Ancak küreselleşmeyi pekiştirmesinden ziyade dönüştürmesi olasılığı daha çok dikkat çekmektedir. Tıpkı 5G’nin iletişim devrimlerinin ikinci neslinin başlangıcını temsil etmesine benzer şekilde, bazı görüşlere göre koronavirüs pandemisi de ‘küreselleşmenin ilk aşaması ile ikincisi arasındaki tarihsel ayrıma işaret etmektedir’ (Bloomberg, 20 Mart 2020). Kimi görüşlere göre de Covid-19 krizi, ‘2001 terör saldırıları ve 2008 mali krizinin ardından 21.yüzyılda küresel sistemin üçüncü büyük şoku’ olarak karşımıza çıkmaktadır (Financial Times, 14 Mayıs 2020). 20. yüzyılın Amerikan yüzyılı olduğu gibi, 21. Yüzyılın da Asya yüzyılı olduğu tam olarak ortaya çıkarsa bu kriz bir dönüm noktası olarak hatırlanacaktır (Financial Times, 14 Mayıs 2020). Ancak bazı görüşlere göre ise Covid-19 krizi, dönüştürücü etkisi düşük ve güç ve çıkar dağılımının önemli ölçüde değişmeyeceği bir kriz olarak görülmektedir (Drezner, 2020b, s. 19). Netice itibarıyla, somut olaylar ve politikalar, Çin’in “devrimci lider” tipolojisi kapsamında yorumlanabilecek bir strateji uyguladığını göstermektedir.

Sonuç

Pandemi ve pandemi içinde gelişen maske, sağlık ekipmanları ve son olarak aşı enstrümanlarını sadece kendi sağlık bağlamlarında değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Küreselleşmenin dönüşüme uğradığı ve tek kutuplu dünya düzeninin sorgulandığı ABD-Çin rekabetinin oldukça sıcak olduğu bir dönemde ortaya çıkan pandemi, adeta bu olgunun ne aşamaya geldiğinin, şu an ne aşamada olduğunun ve gelecekte ne aşamada olabileceği senaryolarının röntgenini çekmiş bulunmaktadır. Pandeminin küreselleşme ve hegemonik liderliğe etkisi üzerindeki etkisine dair tartışmalar daha uzun süre devam edecek gibi görünmektedir. Burada yukarıda ele alınan verilerle kesin olarak ortaya çıkan bir şey varsa, o da yerleşik Batılı devletlerin bilindik liderlik tepkileri ve özelliği göstermemiş olması ve oluşan bu boşluğun daha önce farklı enstrümanlarla yaptığı gibi, Çin tarafından kendine özgü şekil ve avantajlarla doldurulmasıdır diyebiliriz. Pek çok alanda olduğu gibi, pandemi ve aşı konuları da küresel liderlik mücadelesi çerçevesi içine girmiş ve ABD-Çin rekabetinin kamuoyuna yansıyan bir başka yüzünü oluşturmuştur.

Pandemi öncesi küresel lider olarak görülen ABD ve AB, zengin olmayan ülkelere yardım yapmak yerine kendi içlerine kapanmıştır. AB kendi içinde dahi pek çok ülkeye geç giden yardımları sebebiyle büyük oranda yumuşak güç kaybına uğramıştır. ABD ise açıkça ‘önce Amerika’ tezini devam ettirerek küresel çapta ‘yumuşak güç’ olarak hareket etmeyi bir kenara atmış ve küresel hegemonya koltuğunu boş bırakmıştır. Bu boşluğu gören ve bu konuda pandemi öncesinden gelen mücadelesini sağlık ekipmanları ve aşı üzerine yoğunlaştıran Çin, küresel çapta yumuşak gücünün olabileceğini ve küresel lider gibi hareket edebileceğini gösterme fırsatını değerlendirmiştir. Pandeminin en önemli ve son halkası olan aşı konusunda Çin’in ilk olarak ‘önce dünya’ tezinden hareketle, kendi nüfusundan önce aşıları dünyanın pek çok bölgesine ulaştırmış olması bu fırsatı iyi değerlendirdiğinin ve Çin’in yumuşak gücünün potansiyelinin bir kanıtıdır. Kendine özgü yaklaşımlarından

Çin Rüyası söyleminde olduğu gibi, Çin'e özgü sosyalizmi geliştirmek için büyük bir stratejik düşünce oluşturma (Wang, 2014, s. 1) vizyonu burada da kendini göstermektedir. Araştırma sorumuz cevabını bu söylem ve önceki iki bölümde bulmaktadır. Çin, pandemi boyunca üstlendiği "geliştirici, koruyucu, örnek ve iç kalkınma" rolleri ve iç kalkınmasının temelini oluşturduğu propagandasını yaptığı kendine özgü sosyalizm ile "devrimci lider" rol tipolojisine uygun olarak sistem dönüştürücü ve ideolojisinin yükselme kapasitesi fonksiyonları üzerinden hegemonya adayı olduğunu ilan etmektedir. Bu ilan, batının özellikle ABD'nin son yüzyıllarda hüküm sürdüğü liberal demokratik sistem içi bir güç olmaktan ziyade, ilk defa sistem dışı bir aktörün kendine özgü tasarladığı ideolojik yaklaşımıyla bir nevi zafer ve meydan okumaya işaret eden bir tarih sahnesine çıkışı simgelemektedir. Son olarak bu çalışma, bahsedilen roller ile birlikte kendisi de gelişmekte olan ülke statüsünde kabul edilen Çin'in, rasyonel karar alma yaklaşımlarının ötesinde, küresel iddia stratejisine uygun roller çerçevesinde hareket ettiği görüşüyle rol teorisi bağlamında pandemi sonrası hegemonya tartışmalarına özgün ve analitik bir katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- ABC News (2021, 23 Şubat). *Germany extends border checks to battle variants*. Erişim Adresi: <https://abcnews.go.com/Business/wireStory/latest-egypt-sinopharm-vaccines-donated-china-76059998>
- AllAfrica (2021, 15 Şubat). *Zimbabwe: Zim receives first covid-19 vaccines from china*. Erişim Adresi: https://allafrica.com/stories/202102150255.html?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Ak, M. A. (2019). Uluslararası İlişkiler'de kimlik analizi ve rol teorisi. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 199-239. Erişim Adresi: https://uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuman/2019_1/asl_7.pdf?t=1582196565
- Alizadeh, N. (2021). Rol kuramı açısından İran'ın I. Karabağ Savaşı'ndaki dış siyaseti. *Ermeni Araştırmaları*, (69), 103-140. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1883468>
- ASEAN (2020, 21 Nisan). *China donates medical supplies to asean secretariat for covid-19 prevention*. Erişim Adresi: <https://asean.org/china-donates-medical-supplies-to-asean-secretariat-for-covid-19-prevention-2/>
- Atlantic Council (2020, 25 Mart). *Is china winning the coronavirus response narrative in the eu?*. Erişim Adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/is-chinawinning-the-coronavirus-response-narrative-in-the-eu>
- Berchick, E. R., Hood, E. ve Barnett, J. C. (2019). *Health insurance coverage in the united states: 2018*. Washington, DC: US Department of Commerce. Erişim Adresi: <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/publications/2019/demo/p60-267.pdf>

- Bloomberg (2021, 15 Şubat), *Zimbabwe receives first vaccines from sinopharm in china*. Erişim Adresi: https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-15/zimbabwe-receives-first-vaccines-from-sinopharm-in-china?cmpid=socialflow-twitter-business&utm_content=business&utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=socialflow-organic
- Bollyky, T. J. (2021, 27 Mart). Democracies keep vaccines for themselves. *The Atlantic*. Erişim Adresi: <https://amp.theatlantic.com/amp/article/618437/>
- Boseley, S. (2020, 30 Haziran). US secures world stock of key covid-19 drug remdesivir. *The Guardian*. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jun/30/us-buys-up-world-stock-of-key-covid-19-drug>
- Bouey, J. H. (2019). Implications of us-china collaborations on global health issues. *RAND*. Erişim Adresi: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Bouey%20Written%20Statement.pdf>
- Bown, P. C. (2020, 26 Mart). China's exports of medical supplies provide a ray of hope. *Peterson Institute for International Economics*. Erişim Adresi: <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/covid-19-chinas-exports-medical-supplies-provide-ray-hope>
- Brady, A. M. (2015). Authoritarianism goes global (II): China's foreign propaganda machine. *Journal of Democracy*, 26(4), 51-59. <https://doi.org/10.1353/jod.2015.0056>
- Brownstein, R. (2020, 24 Mart). Why trump wants to be seen as a "wartime" president, *CNN*. Erişim Adresi: <https://www.cnn.com/2020/03/24/politics/fault-lines-trump-coronavirus-wartime-president/index.html>.
- Campbell, K. M. ve Doshi, R. (2020). The coronavirus could reshape global order. *Foreign Affairs*, 18(3), 1-5. Erişim Adresi: https://www.viet-studies.net/kinhte/COVIDReshapeOrder_FA.pdf
- Chattu, V. K. ve Knight, W. A. (2019). Global health diplomacy as a tool of peace. *Peace Review*, 31(2), 148-157. <https://doi.org/10.1080/10402659.2019.1667563>
- Chan, L. H., Chen, L. ve Xu, J. (2010). China's engagement with global health diplomacy: Was sars a watershed?. *PLoS medicine*, 7(4), 203-219. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000266>
- Cohen, J. (2020). China's vaccine gambit. *Science*, 370(6522), 1263-1267. <https://doi.org/10.1126/science.370.6522.1263>
- Deng, C. Lin, L. ve Parkinson, J. (2021, 21 Şubat). China deploys covid-19 vaccine to build influence, with u.s. on sidelines. *The Wall Street Journal*. Erişim Adresi: https://www.wsj.com/articles/china-covid-vaccine-africa-developing-nations-11613598170?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle

- Dirzauskaite, G. ve Ilinca, N. C. (2017). Understanding “hegemony” in international relations theories. *Development and International Relations Aalborg University*, 18, 33. Erişim Adresi: https://projekter.aau.dk/projekter/files/260247380/Understanding__Hegemony__in_International_Relations_Theories.pdf
- Drezner, D. W. (2020a). Immature leadership: Donald trump and the american presidency. *International Affairs*, 96(2), 383-400. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaa009>
- Drezner, D. W. (2020b). The song remains the same: International relations after covid-19. *International Organization*, 74(S1), E18-E35. <https://doi.org/10.1017/S0020818320000351>
- Doherty, B. Hurst, D. ve Lyons, K. (2021, 27 Mart). Coercion or altruism: Is china using its covid vaccines to wield global power?. *The Guardian*. Erişim Adresi: https://amp.theguardian.com/australia-news/2021/mar/28/coercion-or-altruism-is-china-using-its-covid-vaccines-to-wield-global-power?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Dorman, D. (2020). China's global covid-19 assistance is humanitarian and geopolitical: That's why people are worried. *Daniel K. Inouye Asia-Pacific Center for Security Studies*. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep24866.pdf>
- Draine, Y., Johnson, J., Levy, M. ve Sumrall, W. (2011). The development of a model of pandemic preparedness planning utilizing critical success factors from the united states and the european union. *WIT Transactions on Biomedicine and Health*, 15, 91-102. Erişim Adresi: <https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/EHR11/EHR11009FU1.pdf>
- Dünya (2021, 15 Şubat). Çin, ülke içinde yaptığı aşılarından daha fazlasını yurt dışına gönderdi. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/dunya/cin-ulke-icinde-yaptigi-asilardan-daha-fazlasini-yurt-disina-gonderdi-haberi-611039>
- Economic Times, (2020, 16 Mart). *China urges u.s. to lift sanctions on iran amid coronavirus response*. Erişim Adresi: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/china-urges-u-s-to-lift-sanctions-on-iran-amid-coronavirus-response/articleshow/74658750.cms>
- Euronews (2021, 3 Eylül). *E-ticaret devi alibaba'dan çin'e 15,5 milyar dolarlık yatırım sözü*. Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/amp/2021/09/03/e-ticaret-devi-alibaba-dan-cin-e-15-5-milyar-dolarl-k-yat-r-m-sozu?utm_source=Bundle&utm_campaign=feeds_news&utm_medium=referral
- Fazal, T. M. (2020). Health diplomacy in pandemical times. *International Organization*, 74(S1), E78-E97. <https://doi.org/10.1017/S0020818320000326>
- Faulconbridge, G. ve James W. (2021, 19 Şubat). At biden's g7 debut, leaders look beyond covid to trade and china. *Reuters*. Erişim Adresi: https://www.reuters.com/article/us-g7-meeting-idUSKBN2AJ0F5?taid=602f52bc7b82180001f7a1ce&utm_campaign=trueAnthem:+Trending+Content&utm_medium=trueAnthem&utm_source=twitter&utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle

- Freedom House (2020), *Global Freedom Scores* (Washington DC). Erişim Adresi: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>
- Goldizen, F. C. (2016). From sars to avian influenza: The role of international factors in China's approach to infectious disease control. *Annals of global health*, 82(1), 180-188. <https://doi.org/10.1016/j.aogh.2016.01.024>
- Gauttam, P., Singh, B. ve Kaur, J. (2020). Covid-19 and chinese global health diplomacy: Geopolitical opportunity for china's hegemony?. *Millennial Asia*, 11(3), 318-340. <https://doi.org/10.1177/0976399620959771>
- Gelineau, K. ve Huizhong, W. (2021, 3 Mart). Chinese vaccines sweep much of the world, despite concerns. *The Diplomat*. Erişim Adresi: https://thediplomat.com/2021/03/chinese-vaccines-sweep-much-of-the-world-despite-concerns/?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Gill, B. (2020). China's global influence: Post-covid prospects for soft power. *The Washington Quarterly*, 43(2), 97-115. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2020.1771041>
- Gill, B. ve Schreer, B. (2018). Countering china's "united front". *The Washington Quarterly*, 41(2), 155-170. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2018.1485323>
- Global Times (2020, 16 Nisan). *West feels challenged by china's new 'wolf warrior' diplomacy*. Erişim Adresi: <https://www.globaltimes.cn/content/1185776.shtml>.
- Gopinath, G. (2020). The great lockdown: Worst economic downturn since the great depression. *IMF blog*, 14, 2020. Erişim Adresi: <https://meetings.imf.org/en/IMF/Home/Blogs/Articles/2020/04/14/blog-weo-the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression>
- Gordon, P. H. (2020). 'America first' is a dangerous fantasy in a pandemic, foreign aid and global leadership will be integral to any solution. *Foreign Affairs*. Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/america-first-dangerous-fantasy-pandemic>
- Green, M. ve Medeiros, E. S. (2020). The pandemic won't make china the world's leader. *Foreign Affairs*, 15(4), 0-0. Erişim Adresi: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-15/pandemic-wont-make-china-worlds-leader>
- Hibya Haber Ajansı (2021, 19 Şubat). *Çin, karadağ'a covid-19 aşısı bağışlayacağını açıkladı*. Erişim Adresi: <https://hibya.com/cin-karadaga-covid-19-asisi-bagislayacagini-acikladi-190221020003.html>
- Halistoprak, B. T. (2019), Türk dış politikasındaki afrika açılımı'nın rol kuramı çerçevesinde incelenmesi. *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar*. T. Oğuzlu ve Y. Ongun. *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar* içinde (s. 281-306). Ankara: Nobel Yayınları.
- Holsti, K. J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. *International studies quarterly*, 14(3), 233-309. Doi bilgisi eksik. Eğer bulunmuyorsa erişim adresi eklenmelidir.

- International Business Times (2021, 30 Mart). *Nepal to restart covid-19 vaccinations after china donates shots*. Erişim Adresi: <https://www.ibtimes.com/nepal-restart-covid-19-vaccinations-after-china-donates-shots-3171748>
- Independent Türkçe (2021, 22 Mayıs). *Çin devlet başkanı şî: Küresel salgınla mücadeleye destek vermeye devam edeceğiz*. Erişim Adresi: https://www.indytrk.com/node/363336/d%C3%BCnya/%C3%A7in-devlet-ba%C5%9Fkan%C4%B1-%C5%9Fi-k%C3%BCresel-salg%C4%B1nla-m%C3%BCcadeleye-destek-verifye-devam-edece%C4%9Fiz?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Jing, X., Peilong, L. ve Yan, G. (2011). Health diplomacy in china. *Global Health Governance*, 4(2), 12. Erişim Adresi: https://blogs.shu.edu/ghg/files/2011/11/Jing-Peilong-and-Yan_Health-Diplomacy-in-China_Spring-2011.pdf
- Jinping, Xi. (2017, Ekim). Secure a decisive victory in building a moderately prosperous society in all respects and strive for the great success of socialism with chinese characteristics for a new era. *Çin Komünist Partisi 19. Ulusal Kongresi konuşması*. Pekin, Çin. Erişim Adresi: http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf
- Kahraman, N. ve Cinman, M. (2019). Kamu diplomasisinin uygulama alanı olarak sağlık diplomasisi. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 60-71. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.551365>
- Kaplan, R. D. (2020, 20 Mart). Coronavirus ushers in the globalization we were afraid of. *Bloomberg*. Erişim Adresi: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-03-20/coronavirus-ushers-in-the-globalization-we-were-afraid-of>
- Kickbusch, I., Novotny, T. E., Drager, N., Silberschmidt, G. ve Alcazar, S. (2007). Global health diplomacy: Training across disciplines. *Bulletin of the World Health Organization*, 85, 971-973. <https://doi.org/10.2471/BLT.07.045856>
- Kim, S. (2020, 15 Nisan). Soo, u.s. has nearly a third of the world's coronavirus cases. *Newsweek*. Erişim Adresi: <https://www.newsweek.com/coronavirus-latest-us-cases-third-global-covid-19-infections-1497963>.
- Knowledge Wharton (2011, 22 Kasım). Health diplomacy: in africa, china's soft power provides a healing touch. *University of Pennsylvania*. Erişim Adresi: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/health-diplomacy-in-africa-chinas-soft-power-provides-a-healing-touch/>
- Lancaster, K., Rubin, M. ve Rapp-Hooper, M. (2020). Mapping china's health silk road. *Council on Foreign Relations*, 10, 0-0. Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/blog/mapping-chinas-health-silk-road>
- Lipsy, P. Y. (2020). Covid-19 and the politics of crisis. *International Organization*, 74(S1), E98-E127. <https://doi.org/10.1017/S0020818320000375>
- Mateus, B. (2021, 20 Nisan). "Vaccine diplomacy" fuels rising us-china tensions. *World Socialist Web Site*. Erişim Adresi: https://www.wsws.org/en/articles/2021/04/21/sino-a21.html?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle

- McNamara, K. R. ve Newman, A. L. (2020). The big reveal: Covid-19 and globalization's great transformations. *International Organization*, 74(S1), E59-E77. <https://doi.org/10.1017/S0020818320000387>
- Meredith, S. (2021, 17 Şubat). As Russia and china seek to boost their global influence, analysts warn vaccine diplomacy is here to stay. *CNBC*. Erişim Adresi: https://www.cnn.com/2021/02/17/covid-vaccine-diplomacy-russia-china-seek-to-boost-global-influence.html?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Mowle, T. ve Sacko, D. (2007). *The unipolar world: An unbalanced future*. New York: Springer.
- NBC News (2021, 2 Nisan). *Russia and china are beating the u.s. at vaccine diplomacy, experts say*. Erişim Adresi: https://www.nbcnews.com/news/world/russia-china-are-beating-u-s-vaccine-diplomacy-experts-say-n1262742?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Norrlöf, C. (2020). Is covid-19 the end of us hegemony? Public bads, leadership failures and monetary hegemony. *International Affairs*, 96(5), 1281-1303. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaa134>
- NTV (2021, 1 Haziran). *DSÖ'den sinovac aşısına onay*. Erişim Adresi: https://www.ntv.com.tr/dunya/dsoden-sinovaca-onay,Zm5BI8QAtkCXsD9DppEv4w#utm_campaign=son-dakika-haberi-dsoden-sinovaca-onay&utm_medium=web_push&utm_source=insider&webPushId=MzQ5MDY=?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- NBC News (2021, 2 Nisan). *Russia and china are beating the u.s. at vaccine diplomacy, experts say*. Erişim Adresi: https://www.nbcnews.com/news/world/russia-china-are-beating-u-s-vaccine-diplomacy-experts-say-n1262742?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Parker, C. (2021, 22 Eylül). What is covax, the ambitious global plan for a coronavirus vaccine?. *World Economic Forum*. Erişim Adresi: [Erişim Adresi: https://www.weforum.org/agenda/2020/09/what-is-covax](https://www.weforum.org/agenda/2020/09/what-is-covax)
- Parsons, T. (2021, 13 Şubat). So why is china the only nation doing well after covid? who knows. *The Sun*. Erişim Adresi: https://www.thesun.co.uk/news/14040973/why-only-china-doing-well-covid-who-knows/amp/?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Rapp-Hooper, M. (2020, 24 Mart). China, america, and the international order after the pandemic. *War on the Rocks*. Erişim Adresi: <https://warontherocks.com/2020/03/china-america-and-the-international-order-after-the-pandemic/>
- Reich, S. ve Dombrowski, P. (2020). The consequence of covid-19: How the united states moved from security provider to security consumer. *International Affairs*, 96(5), 1253-1279. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaa136>
- Reuters (2009, 1 Mayıs). *China sends mexico medical aid to fight flu epidemic*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/idUKN01306255>

- Reuters (2021, 5 Nisan). *China to donate 150,000 sinovac covid-19 vaccine doses to el salvador*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-el-salvador-china-idUKKBN2BR0RM>
- Reuters (2021, 9 Mart). *Ukraine approves china's sinovac covid-19 vaccine*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-ukraine-vaccine-idUSKBN2B11H6>
- Rosenau, J. N. (1966). *Pre-theories and theories of foreign policy. Approaches to Comparative and International Politics*. (Ed.) R. B. Farrell. Evanston: Northwestern University Press.
- Saha, S. ve Chakrabarti, S. (2021). The non-traditional security threat of covid-19 in south asia: An analysis of the indian and chinese leverage in health diplomacy. *South Asian Survey*, 28(1), 111-132. <https://doi.org/10.1177/0971523121998027>
- Seneviratne, K. (2021, 18 Şubat). To lay coronavirus conspiracy theories to rest, both the us and china need to be transparent. *South China Morning Post*. Erişim Adresi: https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3121974/lay-coronavirus-conspiracy-theories-rest-both-us-and-china-need-be?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Serhan, Y. (2020, 4 Şubat). Joe biden's 'america first' vaccine strategy. *The Atlantic*. Erişim Adresi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2021/02/joe-biden-vaccines-america-first/617903/>
- Serhan, Y. (2020, 8 Aralık). Vaccine nationalism is doomed to fail. *The Atlantic*. Erişim Adresi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/12/vaccine-nationalism-doomed-fail/617323/>
- Short, S. (2018). Sharp power: China's solution to maintaining the legitimacy of its non-interference policy. *Doctoral dissertation, University of Iowa*.
- Simmons, K. (2014). US, china compete to woo africa. *Pew Research Fact Tank*. Erişim Adresi: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2014/08/04/u-s-china-compete-to-woo-africa/>
- Smith, D. (2021, 21 Ağustos). 'America first' again? Is biden echoing trump on afghanistan and vaccines?. *The Guardian*. Erişim Adresi: https://amp.theguardian.com/us-news/2021/aug/21/biden-trump-america-first-progressive?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Smith, N. R. ve Fallon, T. (2020). An epochal moment? The covid-19 pandemic and china's international order building. *World Affairs*, 183(3), 235-255. <https://doi.org/10.1177/004382002094539>
- Summers, L. (2020, 14 Mayıs). Covid-19 looks like a hinge in history. *Financial Times*. Erişim Adresi: <https://www.ft.com/content/de643ae8-9527-11ea-899a-f62a20d54625>
- Şahin, A., Tasci, M. ve Yan, J. (2020). The unemployment cost of covid-19: How high and how long?. *Economic commentary*, (2020-09). <https://doi.org/10.26509/frbc-ec-202009>

- Takambou, M. M. (2021, 21 Ağustos). Africa: Vaccination rollout hindered by hesitancy, low supply. *DW*. Erişim Adresi: https://www.dw.com/en/africa-vaccination-rollout-hindered-by-hesitancy-low-supply/a-58936395?maca=en-rss-en-all-1573-rdf&utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Tan, X., Liu, X. ve Shao, H. (2017). Healthy china 2030: A vision for health care. *Value in Health Regional Issues*, 12, 112-114. <https://doi.org/10.1016/j.vhri.2017.04.001>
- Tisdall, S. (2020, 29 Mart). Power, equality, nationalism: How the pandemic will reshape the world. *The Guardian*. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/28/power-equality-nationalism-how-the-pandemic-will-reshape-the-world#maincontent>
- Xinhua (2021, 21 Şubat). *China delivers covid-19 vaccine aid to belarus*. Erişim Adresi: https://www.globaltimes.cn/page/202102/1216008.shtml?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle
- Xinhua (2021, 13 Şubat). *Zimbabwean president expresses gratitude to china for donating covid-19 vaccine*. Erişim Adresi: http://www.xinhuanet.com/english/africa/2021-02/13/c_139739832.htm
- Xinhua (2021, 4 Mart). *UN helps deliver covid-19 vaccines to Africa*. Erişim Adresi: http://www.xinhuanet.com/english/2021-03/04/c_139781529.htm
- Vanderwaghen, W. (2006). Health diplomacy: winning hearts and minds through the use of health interventions. *Military Medicine*, 171(10), 3. Erişim Adresi: https://media.proquest.com/media/hms/OBJ/6ifHT?_s=yH8RBXKl1K7OqU461vheU9raKk%3D
- Verma, R. (2020). China's 'mask diplomacy' to change the covid-19 narrative in Europe. *Asia Europe Journal*, 18, 205-209. Erişim Adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10308-020-00576-1>
- Vuksanovic, V. (2020, 8 Nisan). China has its eyes on serbia. *Foreign Policy*. Erişim Adresi: <https://foreignpolicy.com/2020/04/08/china-serbia-aleksander-vucic-xi-jinping-coronavirus/>
- Walker, S. G. (1987). Role theory and the origins of foreign policy. *New Directions in the Study of Foreign Policy*, 0(0), 269-284.
- Wang, Z. (2014a). The chinese dream: concept and context. *Journal of Chinese Political Science*, 19(1), 1-13. Erişim Adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11366-013-9272-0>
- Wong, B. (2020, 25 Mart). China's mask diplomacy. *The Diplomat*. Erişim Adresi: <https://thediplomat.com/2020/03/chinas-mask-diplomacy/omat.com/2020/03/chinas-mask-diplomacy/>
- Yıldırım, N. E. (2017). Çin uluslararası ilişkiler akademisindeki uluslararası sorumluluk tartışmaları. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 75-88. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/443452>

Zheng, S. (2021, 20 Mayıs). Chinese president xi jinping to call for vaccine pledges at g20 health summit. *South China Morning Post*. Erişim Adresi: https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3134202/chinese-president-xi-jinping-call-vaccine-pledges-g20-health?utm_campaign=Bundle&utm_medium=referral&utm_source=Bundle

Zhou, L. (2021, 3 Temmuz). China and us go dose to dose in covid-19 vaccine donations to el salvador. *South China Morning Post*. Erişim Adresi: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3139703/china-and-us-go-dose-dose-covid-19-vaccine-donations-el>

Extended Abstract

Purpose

This study aims to answer the question of whether China has appeared on the stage of history as a candidate for hegemony in the context of the role typology of "revolutionary leader" with the roles China has assumed in the pandemic within the framework of Role Theory. Finally, within the framework of the relations and leadership struggle with the US, the hegemon of the 20th century and the first 20 years of the 21st century, shaped around China's will on a global scale, it is aimed to analyse the concepts discussed in the literature as 'health diplomacy' or 'vaccine diplomacy', in which the role assumed by China occurs through masks, health equipment and finally vaccines.

Design and Methodology

In the first part of the study, the Role Theory literature and some views in the literature on Health Diplomacy will be presented, followed by China's diplomatic activities during the pandemic. In the second part, it will be tried to understand how the pandemic has shaped global hegemony and how the new situation should be read in terms of the struggle for global hegemony. In the third part, the systemic transformation potential of China's hegemony struggle will be discussed. In the conclusion section, in the light of all these data, it will be tried to reveal what kind of a picture the pandemic draws in terms of the global power struggle and whether the role China has assumed is the beginning of its emergence on the stage of history with the claim of global hegemon. The study is methodologically designed as a qualitative research and document analysis method is used in the study. In addition to the discussions in the literature as the main source, it has benefited from the comments of prominent media organisations on the subject, empirical data including international publications and news, and aimed to shed light on one aspect of the ongoing hegemony war between the US and China, which has influenced the whole world. The study is methodologically designed as a qualitative research and document analysis method is used in the study.

Findings

The US and the EU, which were seen as global leaders before the pandemic, closed in on themselves instead of providing aid to non-rich countries. Even within itself, the EU has suffered a great loss of soft power due to its late aid to many countries. The US, on the other hand, clearly continued its 'America first' thesis, discarded acting as a 'soft power' on a global scale and left the seat of global hegemony empty. Seeing this gap and focusing its pre-pandemic struggle on health equipment and vaccines, China has taken the opportunity to show that it

can have soft power on a global scale and act as a global leader. The fact that China has delivered vaccines to many parts of the world before its own population, based on the 'world first' thesis, is a proof that China has made good use of this opportunity and the potential of China's soft power. As in the Chinese Dream discourse, which is one of its unique approaches, the vision of creating a grand strategic thinking to develop China-specific socialism (Wang, 2014, p. 1) is also evident here. Our research question finds its answer in this discourse and the previous two sections. China declares that it is a candidate for hegemony through the functions of system transformer and the capacity of its ideology to rise, in accordance with the role typology of "revolutionary leader", with the roles it has assumed throughout the pandemic and the unique socialism it propagates as the basis of its internal development. This declaration symbolises the emergence on the stage of history that marks a kind of victory and challenge with the ideological approach designed by a non-system actor for the first time, rather than being a power within the liberal democratic system that the West, especially the USA, has ruled in recent centuries. Finally, this study makes an original and analytical contribution to the post-pandemic hegemony debates in the context of role theory.

Research Limitations

Due to limited access to the most recent security approach development data, the study was not able to analyse the factors that new developments may cause change, both in terms of security and in terms of the main theme of the study.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

The concept of security has gone beyond the traditional understanding due to the developing technology and the point reached by globalisation. Therefore, this new security approach is one of the most fundamental factors that determine the relations of states that aim to become a global power or are already global hegemon with the place they are or want to reach. So the discipline of International Relations should focus on new security approaches that go beyond classical security approaches and analyse their impact on the international balance of power. China declares that it is a candidate for hegemony through the functions of system transformer and the capacity of its ideology to rise, in accordance with the role typology of the "revolutionary leader" with its distinctive socialism, which it propagates as the basis of its roles and internal development throughout the pandemic. This declaration symbolises the emergence on the stage of history that points to a kind of victory and challenge with the ideological approach designed by a non-system actor for the first time, rather than being a power within the liberal democratic system that the West, especially the USA, has ruled in recent centuries.

Originality/Value

The reason why the study uses Role Theory is that the roles and role typologies defined by the theory provide an analytical basis and contribute to a new attempt to analyse whether China's pandemic-era diplomatic initiatives are acting as a global hegemon. There is no study in the literature that discusses China's diplomatic activities and its increasing role in global politics, especially in 2020 and beyond, through Role Theory. In this respect, this study aims to make an original contribution to the literature.

Araştırmacı Katkısı: İsmail E. AYDIN (%100).